



**Načrtovanje
upravljanja UNESCO
območij svetovne
dediščine**
*Smernice za izdelavo,
izvajanje in spremljanje
načrtov upravljanja*



Projekt je sofinanciran s
sredstvi Evropske unije,
instrument za predpristopno
pomoč

s primeri UNESCO
območij na Jadranu

Projekt je sofinanciran s sredstvi Evropske unije, instrument za predpristopno pomoč.
Ta publikacija je izdelana s finančno pomočjo programa Jadranskega čezmejnega programa IPA (IPA Adriatic Cross-Border Cooperation Programme). Za vsebino te publikacije je izključno odgovoren Center za konservatorstvo in arheologijo Črne gore in se v nobenem primeru ne more sklepati, da izraža poglede odgovornih organov Jadranskega čezmejnega programa IPA.



**Načrtovanje
upravljanja
UNESCO območij
svetovne dediščine**
*Smernice za izdelavo,
izvajanje in spremljanje
načrtov upravljanja*

s primeri UNESCO
območij na Jadranu

Vsebina

O smernicah “Načrtovanje upravljanja UNESCO območij svetovne dediščine – smernice za izdelavo, izvajanje in spremljanje načrtov upravljanja – s primeri UNESCO območij na Jadranu”	01
<hr/>	
1. Uvod	03
<hr/>	
1.1 O projektu EX.PO AUS	03
1.2 UNESCO območja svetovne dediščine na Jadranu, vključeni v projekt EX.PO AUS	04
1.3 Aktivnosti, povezane z načrtovanjem upravljanja v okviru projekta EX.PO AUS	08
2. Okvir za zaščito in upravljanje območij svetovne dediščine	13
<hr/>	
2.1 Kontekst svetovne dediščine	13
2.2 Osnovna izhodišča za upravljanje območij svetovne dediščine	14
2.3 Varstvo in upravljanje območij svetovne dediščine	16
3. Sistem upravljanja svetovne dediščine	19
<hr/>	
3.1 Ključne predpostavke za trajnost in učinkovitost sistemov upravljanja	21
3.2 Postopek načrtovanja upravljanja in upravljavski načrti	23
4. Okvir za izdelavo, izvajanje in spremljanje upravljaljskega načrta – Dodatek A Priročnika za svetovno dediščino – Upravljanje svetovne kulturne dediščine	25
<hr/>	
4.1 Uvod: Upravljaljski načrti v okviru sistemov upravljanja	26
4.1.1 Načrtovanje upravljanja: pregled	26
4.1.2 Upravljaljski načrt	27
4.2 Postopek načrtovanja upravljanja (različne faze)	30
4.2.1 FAZA JEDAN: PRIPRAVA	32
Pripravljalni koraki	32
Kdo vodi postopek in izdelava načrt?	33
Projektna skupina in njene sposobnosti	33
Identifikacija zainteresiranih strani	34
Pomen sodelovanja z zainteresiranimi stranmi	35
Participativni postopek	35

Postopek sprejemanja odločitev	35
4.2.2 DRUGA FAZA: ZBIRANJE PODATKOV/INFORMACIJ	35
Možni viri informacij	36
Osnovni kontrolni seznam	36
4.2.3 TRETJA FAZA: OCENA POMENA/STANJA	41
Ocena vrednot	41
Izjava o izjemni univerzalni vrednosti (Statement of Outstanding Universal Value - SOUV)	41
Druge vrednote in Izjava o pomenu (Statement of Significance)	41
Ocena stanja	42
4.2.4 ČETRTA FAZA: RAZVIJANJE ODGOVOROV / PREDLOGOV	45
„Izjava o viziji“	45
Cilji	45
Akcijski načrt	45
Načrt izvajanja	46
Spremljanje (monitoring) v kontekstu upravljalvskega načrta	47
Revizija upravljalvskega načrta	50
4.3 Vsebina upravljalvskega načrta	51
4.3.1 Vsebina upravljalvskega načrta	51
4.3.2 Aktivnosti po izdelavi načrta	51

5. Izkušnje, pridobljene pri načrtovanju upravljanja svetovne dediščine na Jadranu

53

5.1 Izdelava in izvajanje upravljalvskih načrtov – proces, pridobljene izkušnje, izzivi	61
5.2 Pravni in institucionalni okvir	69
5.3 Vrsta sistemov upravljanja in ključni akterji, odgovornosti, koordinacija med akterji	71
5.4 Odnos upravljanja do ohranjanja, obnove in vzdrževanja	74
5.5 Odnos upravljanja do urbanističnega in prostorskega načrtovanja	75
5.6 Odnos upravljanja do razvoja (politik, strategij, itd.)	76
5.7 Financiranje in skladi	77
5.8 Spremljanje učinkovitosti	78

6. Literatura

81

7. Summary

82

O smernicah “Načrtovanje upravljanja UNESCO območij svetovne dediščine – smernice za izdelavo, izvajanje in spremljanje načrtov upravljanja – s primeri UNESCO območij na Jadranu”

Smernice “Načrtovanje upravljanja UNESCO območij svetovne dediščine – smernice za izdelavo, izvajanje in spremljanje načrtov upravljanja – s primeri UNESCO območij na Jadranu” so nastale v okviru čezmejnega projekta EX.PO AUS (EXtension of Potentiality of Adriatic UNESCO Sites – Širjenje potencialov UNESCO območij na Jadranu), ki ga sofinancira Evropska unija v okviru Jadranskega čezmejnega programa IPA (Adriatic CBC Programme) 2007–2013.

Osnovni cilj projekta EX.PO AUS je vzpostavitev mreže sodelovanja med UNESCO območji ob Jadranskem morju (vključno z nekaterimi območji na poskusnem seznamu svetovne dediščine UNESCO ter tistimi, ki si za vpis na poskusni seznam še prizadevajo), ki bo z vključevanjem javnega in zasebnega sektorja čezmejno razvijala in izmenjevala visokokakovostne tehnične in upravljalvske veščine, z namenom ustvarjanja dolgoročne skupne strategije za trajnostno vrednotenje območij na temelju inovacij na upravljalvskem, tehnološkem in energetskem nivoju. Eden od specifičnih ciljev projekta EX.PO AUS je **čezmejni razvoj konceptov in sredstev za trajnostno**

upravljanje z UNESCO območji svetovne dediščine.

Te smernice so del vrste specifičnih procesov in aktivnosti, povezanih z načrtovanjem upravljanja svetovne dediščine, ki so pričeli potekati v okviru *Delovnega sklopa 3 – Čezmejno trajnostno upravljanje UNESCO območij svetovne dediščine na Jadranu*, ki ga je koordiniral Center za konservatorstvo in arheologijo Črne gore. Aktivnosti, ki so bile realizirane v okviru tega delovnega sklopa, zajemajo: oceno upravljalvskih načrtov in splošnih vprašanj upravljanja za UNESCO območja, ki so vključena v projekt; oceno učinkovitosti upravljanja skozi izdelavo ter praktično testiranje kontrolnih seznamov in kazalnikov; pripravo Skupnega čezmejnega pristopa k trajnostnemu upravljanju Unescove svetovne dediščine na Jadranu; organizacijo devetih seminarjev/delavnic na temo izdelave in izvajanja načrtov upravljanja. Te aktivnosti so natančneje opisane v poglavju 1.2 – Aktivnosti, povezane z načrtovanjem upravljanja v okviru projekta EX.PO AUS. Obstoječe smernice temeljijo na rezultatih navedenih aktivnosti.

Cilj teh smernic je prispevati k izboljšanju postopkov upravljanja območij svetovne

dediščine na Jadranu, pa tudi področij, ki se potegujejo za ta status, posebej skozi okvir za izdelavo, izvajanje in spremljanje (monitoring) načrtov upravljanja.

Smernice so nastale na osnovi **rezultatov projekta EX.PO AUS** in se sklicujejo na **mednarodne smernice za upravljanje s svetovno dediščino**. Posebej pomembno je bilo, da so v času realizacije projekta leta 2013 Center za svetovno dediščino UNESCO, ICCROM, ICOMOS in UCN objavili novi *World Heritage Resource Manual - Managing Cultural World Heritage / Priročnik za svetovno dediščino – Upravljanje svetovne kulturne dediščine*¹. Ob ostali obsežni literaturi na to temo je bilo gradivo iz tega priročnika ključna osnova za pripravo smernic.

Smernice so **namenjene** vsem akterjem, ki so vključeni v proces upravljanja območij svetovne dediščine. Pomembno je, da so smernice pripravljene v jezikih vseh držav, ki sodelujejo v projektu EX.PO AUS: albanskem, bosanskem, hrvaškem, italijanskem, črnogorskem in slovenskem, vključujejo pa tudi angleški jezik. Na ta način bodo najnovejša spoznanja in smernice o načrtih upravljanja dostopnejši večjemu številu akterjev v državah Jadranskega bazena.

Smernice obsegajo naslednja **poglavja**:

V 1. poglavju je podan splošen uvod o projektu EX.PO AUS in UNESCO območjih svetovne dediščine na Jadranu, ki so vključeni v projekt EX.PO AUS

V 2. in 3. poglavju so podana osnovna načela upravljanja svetovne dediščine. V tem delu so v obliki povzetka naštetna temeljna izhodišča in okvirji, povezani s sistemom upravljanja območij svetovne dediščine. Ta temeljijo na sprejetih mednarodnih dokumentih s tega področja, predvsem UNESCO-vih, vključno z novim *World Heritage Resource Manual - Managing Cultural World Heritage / Priročnikom za svetovno dediščino - Upravljanje s svetovno kulturno dediščino/*

4. poglavje vsebuje celotno besedilo Dodatka A *Priročnika za svetovno dediščino – Upravljanje s svetovno kulturno dediščino: Okvir za izdelavo, izvajanje in spremljanje načrtov upravljanja*. Menili smo, da je vključitev celotnega besedila zelo koristna.

V 5. poglavju so povzete glavne ugotovitve, ki so bile pridobljene med načrtovanjem upravljanja svetovne dediščine na Jadranu, vključenev projekt EX.PO AUS, in ki so nastale na osnovi rezultatov aktivnosti projekta EX.PO AUS.

Kljub temu, da se te smernice, tako kot tudi celoten projekt EX.PO AUS, osredotočajo predvsem na območja svetovne dediščine in spomenike, ki se potegujejo za ta status, so lahko koristne tudi za upravljanje ostalih območij kulturne dediščine, ter lahko služijo kot okvir za izdelavo, izvajanje in spremljanje načrtov upravljanja.

1 UNESCO, ICCROM, ICOMOS i IUCN. 2013. *Managing Cultural World Heritage*. Paris. UNESCO World Heritage Centre. (World Heritage Resource Manual.)

1.1. O projektu EX.PO AUS

Projekt **EX.PO AUS** (**EX**tension of **PO**tentiality of **Adriatic UNESCO Sites** – Širjenje potencialov UNESCO območij na Jadranu) predstavlja čezmejni projekt, ki ga sofinancira Evropska unija v okviru Jadranskega čezmejnega programa IPA (Adriatic CBC Programme) 2007–2013. V projektu sodeluje dvanajst držav partneric z obeh strani Jadranskega morja, štiri države članice Evropske unije (Italija, Slovenija, Hrvaška in Grčija) in tri države vzhodnega Jadrana (Bosna in Hercegovina, Črna Gora in Albanija): mesto Dubrovnik, Istrska županija, mesto Split, pokrajina Ferrara, Občina Ravenna – Mestni muzej, Občina Alberobello; Fundacija Oglej, Univerza na Primorskem – Znanstveno-raziskovalno središče; Center za konservatorstvo in arheologijo Črne gore, Komisija za ohranjanje nacionalnih spomenikov (Bosna in Hercegovina), Administrativna in koordinacijska pisarna Butrint (Albanija) in Občina Krf (Grčija). Projekt bo trajal 36 mesecev.

Osnovni cilj projekta EX.PO AUS je vzpostavitev mreže sodelovanja med območji Unescove dediščine ob

Jadranskem morju (vključno z nekaterimi spomeniki na poskusnem seznamu svetovne dediščine UNESCO ter tistimi, ki si za vpis na poskusni seznam še prizadevajo), ki bo z vključevanjem javnega in zasebnega sektorja čezmejno razvijala in izmenjevala visokokakovostne tehnične in upravljalvske veščine, z namenom ustvarjanja dolgoročne skupne strategije za trajnostno vrednotenje območij na temelju inovacij na upravljalvski, tehnološki in energetske ravni.

Za uresničitev tega strateškega cilja so bili zastavljeni tudi naslednji specifični cilji:

- čezmejni razvoj konceptov in sredstev za trajnostno upravljanje UNESCOspomenikov;
- čezmejno izboljšanje znanj, tehnik in tehnološke podpore s pomočjo izmenjave informacij o najboljših praksah in tehnikah;
- izvedba inovativnih pilotnih aktivnosti na določenih Unescovih spomenikih;
- skupno vrednotenje Unescovih spomenikov na Jadranu v celoti in osredotočanje na specifična vprašanja, s ciljem pritegniti vse več turistov (na

globalni ravni), ki jih zanimata kultura in narava.

Čezmejni pristop je najustreznejši način doseganja dolgoročnih rezultatov trajnostnega razvoja kulturne dediščine ravno zaradi kombinacije geografske bližine in velike koncentracije izjemne kulturne in naravne dediščine, priznane s strani UNESCO. Po definiciji imajo Unescova območja svetovne dediščine mednarodno dimenzijo, ki prehaja državne meje, zato je zelo pomembno primerjati, izmenjevati in prenašati izkušnje, pa tudi razvijati nove, skupne strategije, ki temeljijo na teritorialni bližini.



EX.PO AUS

Extension of POtentiality
of Adriatic Unesco Sites

1.2. UNESCO območja svetovne dediščine na Jadranu, vključena v projekt EX.PO AUS

Francoski zgodovinar Fernand Braudel, znan po svojih delih o Sredozemlju, je menil, da ne obstaja zgolj eno Sredozemsko morje, temveč ogromno prostranstvo, ki ga sestavlja veliko morij. Od vseh področij Sredozemlja je bilo zanj Jadransko morje “morda najbolj povezano”. Geografski pogoji, politične in gospodarske situacije, vplivi civilizacij in verstev, so skupaj prispevali, da je Jadran postal homogen svet, ki se širi preko morskih obal. Civilizacija ob Jadranu je bila izjemno mnogoplastna, z vplivi zahoda in vzhoda ter elementi, ki so s svojim prepletanjem prispevali k izvirnosti tega mejnega območja.²

Jadransko morje je območje, za katerega sta značilna velika raznovrstnost in bogastvo naravnih in pokrajinskih vrednot. Glede na to, da je bil Jadran stičišče različnih civilizacij in glavna pot starih Grkov, Rimljanov in Benečanov, ne preseneča dejstvo, da se bogati in raznovrstni kulturni spomeniki vrstijo ob obalah Italije, Slovenije, Hrvaške, Črne Gore, Albanije in Grčije. Vzhodna in zahodna Jadranska obala, od Otrantskeožine na jugu do močvirnate doline reke Pad na severu, je polna kulturnih plasti, ostankov kulture iz minulih obdobij in bogatih kulturnih virov.

.....
² Braudel, F. 1949/ 1972. Sredozemlje in sredozemski svet v dobi Filipa II. /The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II/

Kulturna in naravna dediščina Jadrana zajema spomenike izjemnih univerzalnih vrednot, ki so vpisani na Unescov seznam svetovne dediščine. Trenutno je na področju Jadranskega morja več kot 20 Unescovih območij. Projekt EX.PO AUS zajema 14 tovrstnih spomenikov, od katerih jih je **enajst že vpisanih na seznam svetovne dediščine, dva sta na poskusnem seznamu (Tentative list), eden pa se za vpis na poskusni seznam še poteguje**. Vsi spomeniki sodijo v kategorijo kulturne dediščine.

V projekt EX.PO AUS so vključena naslednja **območja Unescove svetovne dediščine**:

1. Trulli iz Alberobella, Italija
2. Arheološko območje patriarhove bazilike v Ogleju, Italija
3. Butrint, Albanija
4. Staro mesto Krf, Grčija
5. Staro mesto Dubrovnik, Hrvaška

6. Renesnančno mesto Ferrara in delta reke Pad, Italija
7. Naravna in kulturno-zgodovinska regija Kotor, Črna Gora
8. Območje Starega mostu in staro mesto Mostar, Bosna in Hercegovina
9. Škofovski kompleks Evfrazijeve bazilike v zgodovinskem jedru Poreča, Hrvaška
10. Zgodnjekrščanski spomeniki Ravene, Italija
11. Zgodovinski kompleks Splita z Dioklecijanovo palačo, Hrvaška

Dve območji na poskusnem seznamu svetovne dediščine:

12. Naravna in arhitekturna celota Blagaj, Bosna in Hercegovina
13. Naravna in arhitekturna celota Stolca, Bosna in Hercegovina

in območje, ki še ni na poskusnem seznamu:

14. Kulturna krajina Pirana s solinami v Sečovljah in Strunjanu, Slovenija



Izbor spomenikov je bil pogojen z zahtevami projekta, da se na eni strani predstavijo skupna bogastva dediščine na Jadranu in na drugi strani zajamejo vsa geografska področja.

Trulli v Alberobellu so primer ljudske arhitekture, cerkve v Raveni prikazujejo lepoto zgodnjekršćanske arhitekture in umetnosti, Oglej je rimsko in zgodnjerednjeveško mesto na stičišću širšega področja; škofovski kompleks v Poreću je pomemben zaradi svoje ohranjenosti, prav tako tudi Dioklecijanova palaća v Splitu; Dubrovnik je sam po sebi edinstven kot utrjeno srednjeveško mesto, ki je v celoti odlično ohranjeno, medtem ko je območje Kotorja pomembno za stike priobalnih mest z njihovo okolico, podobno kot Butrint, čeprav se zgodovinske in naravne okoliščine teh dveh območij precej razlikujejo; spomeniki v Bosni in Hercegovini, ki so vključeni v ta projekt, so raznovrstni, saj je Mostar že

na seznamu Centra za svetovno dedišćino, medtem ko so Stolac, Blidinje in Blagaj na poskusnem seznamu; lepota in pomembnost mesta Krf se odražata v različnih zgodovinskih, arhitekturnih in kulturnih spomenikih; za Piran je značilna njegova povezanost s solinami kot naravno okolico, ki so jo oblikovale tudi človeške roke; o prežetosti človeškega delovanja in naravnega bogastva prića tudi Ferrara.³

3 Publikacija realizirana u okviru projekta, 2013. EX.PO AUS Unapređenje potencijala UNESCO-vih lokaliteta na Jadranu



Alberobello, Italija



Oglej, Italija



Butrint, Albanija



Krf, Grćija



Dubrovnik, Hrvaška



Ferrara, Italija



Področje Kotorja, Črna Gora



Mostar, Bosna in Hercegovina



Poreč, Hrvaška



Ravenna, Italija



Split, Hrvaška



Blagaj, Bosna in Hercegovina



Stolac, Bosna in Hercegovina



Piran, Slovenija

1.3. Aktivnosti, povezane z načrtovanjem upravljanja v okviru projekta EX.PO AUS

V okviru projekta EX.PO AUS se je začela vrsta specifičnih procesov in aktivnosti, povezanih z načrtovanjem upravljanja območij svetovne dediščine, v okviru **Delovnega sklopa 3 - Čezmejno trajnostno upravljanje UNESCO območij svetovne dediščine na Jadranu**, ki ga je koordiniral Center za konservatorstvo in arheologijo Črne gore. Ta delovni sklop je obsegal naslednje aktivnosti:

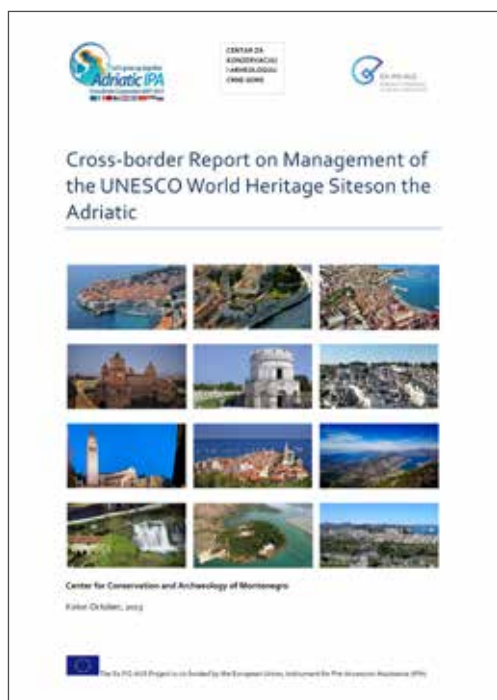
- **Ocena stanja upravljavskih načrtov in splošnih vprašanj upravljanja UNESCO spomenikov svetovne dediščine, vključenih**

v projekt EX.PO AUS. Ocena je nastala na osnovi informativne tabele, ki so jo pripravili in izpolnili partnerji projekta EX.PO AUS. Analiza tega gradiva je predstavljena v "Čezmejnem poročilu o upravljanju UNESCO območij svetovne dediščine na Jadranu", ki ga je mogoče najti na spletni strani projekta EX.PO AUS www.expoaus.org.

- Organiziranih je devet **seminarjev/delavnic o izdelavi in izvajanju upravljavskih načrtov**, na lokalnem in čezmejnem nivoju, s ciljem izobraževanja lokalnih akterjev, širjenja praktičnih znanj o pripravi in izvajanju upravljavskih načrtov, širjenja izkušenj o postopku načrtovanja upravljanja na mednarodni in regionalni (jadranski) ravni. Delavnice so organizirane ob sodelovanju strokovnjakinje Katri Lisitzin.

Organiziranih je bilo pet lokalnih seminarjev/delavnic o pripravi/izvajanju upravljavskih načrtov:

- › Izdelava upravljavskega načrta za staro mesto Split, Hrvaška, 21. 10. 2013
- › Lokalni seminar o pripravi upravljavskih načrtov za Unescova območja, Piran, Slovenija, 25. 10. 2013
- › Predstavitev upravljavskega načrta za Unescov spomenik Oglej, Oglej, Italija, 26. 10. 2013
- › Upravljavski načrti za Unescova območja in izzivi pri njihovem





Split, Hrvatska, 21. 10. 2013



Piran, Slovenija, 25. 10. 2013



Ogled, Italija, 26. 10. 2013



Butrint, Albanija, 18. - 19. 05. 2014



Mostar, Bosna in Hercegovina, 10. 03. 2014



Piran, Slovenija, 24. 10. 2013



Kotor, Črna Gora, 10. 04. 2014



Poreč, Hrvatska, 12. 06. 2014



Dubrovnik, Hrvaška, 11. 09. 2014

izvajanju, primer Butrinta, Butrint, Albanija, 18.–19. 05. 2014

- › Izzivi pri izvajanju upravljaljskih načrtov za območja svetovne dediščine, Mostar, Bosna in Hercegovina, 10. 03. 2014

Organizirana sta bila dva regionalna seminarja/delavnici o pripravi/izvajanju upravljaljskih načrtov:

- › Čezmejni seminar na temo priprave in izvajanja upravljaljskih načrtov za Unescove spomenike na Jadranu, Piran, Slovenija, 24. 10. 2013
- › Trajnostno upravljanje Unescovih območij svetovne dediščine na Jadranu, Kotor, Črna Gora, 10. 04. 2014

Dodatno je bila organizirana udeležba na dveh lokalnih konferencah/delavnicah:

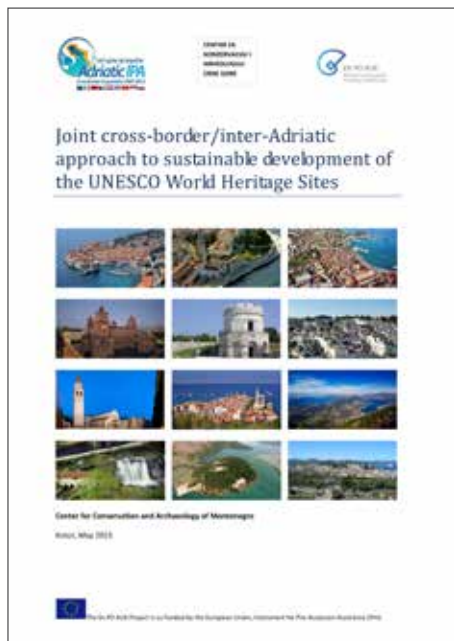
- › Priprava upravljaljskih načrtov za Unescove spomenike in njihovo izvajanje v širšem kontekstu urbanega razvoja, brandinga, promocije in sodobnega pristopa k zaščiti dediščine, Poreč, Hrvaška, 12. 06. 2014



Split, Hrvaška, 21. 10. 2013

- › Trajnostne možnosti upravljanja: “Fokus na upravljanju u istorijskim gradovima”, Dubrovnik, Hrvaška, 11. 09. 2014

- **Skupni čezmejni pristop k trajnostnemu upravljanju Unescovih območij svetovne dediščine na Jadranu,** ki se osredotoča na upravljanje svetovne dediščine kot na enega ključnih procesov



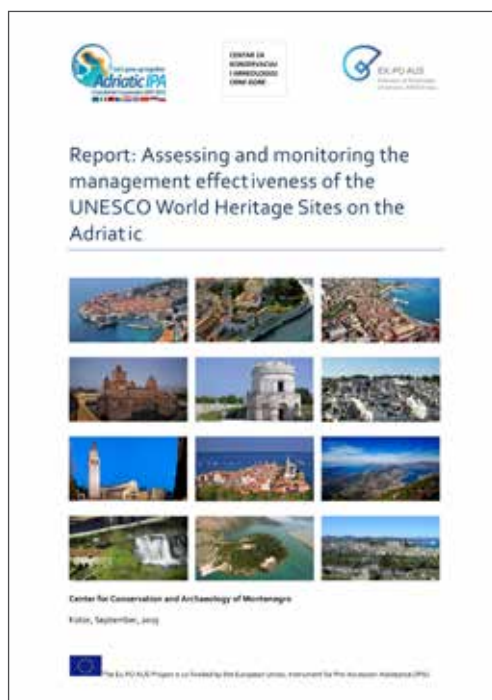
v svoji pristojnosti. Ta skupni čezmejni pristop določa okvirne usmeritve, ki temeljijo na mednarodno sprejetih pristopih in znanju, ki pripomore k zaščiti in upravljanju svetovne dediščine in kulturne dediščine na splošno; poudarja ključne predpostavke za trajnost in učinkovitost upravljalvisistemov svetovne dediščine; in predlaga smernice za skupni čezmejni pristop, ki temeljijo na procesih in aktivnostih v okviru projekta EX.PO AUS. Skupni čezmejni pristop je mogoče najti na spletni strani projekta EX.PO AUS www.expoaus.org.

▪ **Ocena učinkovitosti upravljanja UNESCO območij svetovne dediščine na Jadranu skozi izdelavo in praktično testiranje kontrolnega seznama in kazalnikov učinkovitosti upravljanja.** Na podlagi obstoječih modelov za oceno učinkovitosti upravljanja se je sklenilo, da se kot osnova za proces vrednotenja pilotnega področja v okviru projekta EX.PO AUS uporablja metodologija, predstavljena v dokumentu "Enhancing our Heritage Toolkit - Assessing management effectiveness of natural World Heritage sites" / Priročnik za izboljšanje naše dediščine - Vrednotenje učinkovitosti upravljanja svetovne naravne dediščine/.⁴ V okviru projekta sta preizkušeni dve orodji iz omenjenega priročnika, na podlagi katerih je bil pripravljen vprašalnik, ki je bil zatem

.....
 4 Hockings, M., James, R., Stolton, S., Dudley, N., Mathur, V., Makombo, J., Courrau, J. and Parrish, J. (2008). Enhancing our Heritage Toolkit. Assessing management effectiveness of Natural World Heritage sites. Paris, UNESCO World Heritage Centre. (World Heritage Papers 23.)<http://whc.unesco.org/en/series/23/>

razdeljen partnerjem in analiziran. Med realizacijo projekta med letoma 2014 in 2015 je bil končan drugi cikel Unescovega periodičnega poročanja za Evropo in Severno Ameriko /Cycle II of UNESCO Periodic Reporting for Europe and North America/⁵, ki vsebuje poročila za območja svetovne dediščine, vključena v projekt EX.PO AUS. Da bi si pridobili celotno sliko, so analizirani tudi podatki o spremljanju (monitoringu) iz Unescovega periodičnega poročila. Poročilo "Vrednotenje in spremljanje učinkovitosti upravljanja Unescovih območij svetovne dediščine na Jadranu" je že na voljo na spletni strani projekta EX.PO AUS www.expoaus.org.

.....
 5 Dostopno na spletu na: <http://whc.unesco.org/>



▪ Izdelava publikacije “Načrtovanje upravljanja UNESCO območij svetovne dediščine - Smernice za izdelavo, izvajanje in spremljanje načrtov upravljanja - s primeri UNESCO območij na Jadranu”. Publikacija je nastala na podlagi rezultatov projekta EX.PO AUS, temelji pa na mednarodnih smernicah za upravljanje območij svetovne dediščine. Posebej pomembno je bilo, da so v času realizacije projekta leta 2013 Center za svetovno dediščino UNESCO, ICCROM, ICOMOS in UCN objavili novi World Heritage Resource Manual - Managing Cultural World Heritage /Priročnik za svetovno dediščino – Upravljanje svetovne kulturne dediščine/. Cilj publikacije je prispevati k izboljšanju procesov upravljanja tako območij svetovne dediščine na Jadranu kot tudi območij, ki se potegujejo za ta status, še zlasti na področju izdelave, izvedbe in spremljanja načrtov upravljanja.

2 Okvir za zaščito in upravljanje območij svetovne dediščine

2.1. Kontekst svetovne dediščine

*Dediščina je naše nasledstvo iz preteklosti, tisto, s čimer živimo sedaj in kar prenašamo na naslednje generacije. Naša kulturna in naravna dediščina je nezamenljiv vir življenja in navdiha. Je naš temeljni kamen, naša opora, naša identiteta. To, zaradi česar je svetovna dediščina nekaj izjemnega, je njena univerzalna pripadnost. Področja svetovne dediščine pripadajo vsem narodom sveta, ne glede na to, na katerem teritoriju se nahajajo.*⁶

Organizacija Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo (UNESCO) je leta 1972 sprejela **Konvencijo o varstvu svetovne in kulturne dediščine** s ciljem v zpostavitev učinkovitega sistema kolektivnega varovanja kulturne in naravne dediščine izjemne univerzalne vrednosti, organiziranega na trajni podlagi v skladu s sodobnimi znanstvenimi metodami.⁷ S podpisom

6 UNESCO Center za svetovno dediščino (World Heritage Centre). 2008. World Heritage Information Kit

7 UNESCO. 1972. Konvencija o zaščiti svetovne kulturne in naravne dediščine /Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage/

konvencije se države strinjajo, da spomeniki s seznama svetovne dediščine na njihovem ozemlju predstavljajo svetovno dediščino, 'pri varovanju katere mora sodelovati celotna mednarodna skupnost', seveda s spoštovanjem suverenosti države, v kateri se spomenik nahaja, in lastništva spomenika. Glede na to imajo države in lokalne skupnosti veliko odgovornost pri varovanju in ohranjanju dediščine za bodoče generacije.

Območja svetovne dediščine se vpisana na **Seznam svetovne dediščine**, ki zajema najpomembnejše spomenike kulturne in naravne dediščine po celem svetu in trenutno vsebuje **1031** vpisov. Med svetovno dediščino sodijo spomeniki, skupine zgradb, najdišča, naravne znamenitosti, geološke in fiziografske formacije, ki imajo izjemno univerzalno vrednost.

Izjemna univerzalna vrednost označuje kulturni in/ali naravni pomen, ki je tako izjemen, da presega nacionalne meje in je enako pomembentako za sedanjekot bodoče generacijecelotnega človeštva. Kot takšno je trajno varovanjete dediščine največjega pomena za celotno mednarodno skupnost.⁸

8 UNESCO Center za svetovno dediščino. 2015. Operativne smernice za sprejetje Konvencije o Svjetskoj baštini /Operational Guidelines for

2.2. Osnovna izhodišča za upravljanje območij svetovne dediščine

Ko gre za zaščito in upravljanje kulturne dediščine na splošno, je pomembno imeti izhodišča, ki temeljijo na osnovnih načelih tega področja. Večina teh osnovnih načel je že določena v mednarodno sprejetih pristopih in znanju. Nekatera ključna vprašanja glede upravljanja svetovne dediščine so vključena v enega od novejših dokumentov, ki so ga pripravili UNESCO / ICCROM / ICOMOS / IUCN – the *World Heritage Resource Manual - Managing Cultural World Heritage / Priročnik za svetovno dediščino – Upravljanje svetovne kulturne dediščine*.⁹

Na tem mestu navajamo nekaj izhodišč, izpostavljenih v 2. poglavju: *Kontekst - upravljanje kulturne dediščine iz tega priročnika*¹⁰, za katere menimo, da so ključni pri upravljanju svetovne dediščine:

▪ Postavljanje varovanja svetovne dediščine v širši okvir

Zelo pomembno je, da eno od izhodišč sestavlja razširitev koncepta

the Implementation of the World Heritage Convention/ (WHC.15/01 8. jul 2015)
9 UNESCO, ICCROM, ICOMOS i IUCN. 2013. *Managing Cultural World Heritage*. Paris. UNESCO World Heritage Centre. (World Heritage Resource Manual.)

10 Izvodi iz UNESCO, ICCROM, ICOMOS i IUCN. 2013. *Managing Cultural World Heritage*. Paris. UNESCO World Heritage Centre. (World Heritage Resource Manual.) Chapter 2: Context – managing cultural heritage, str. 12-28.

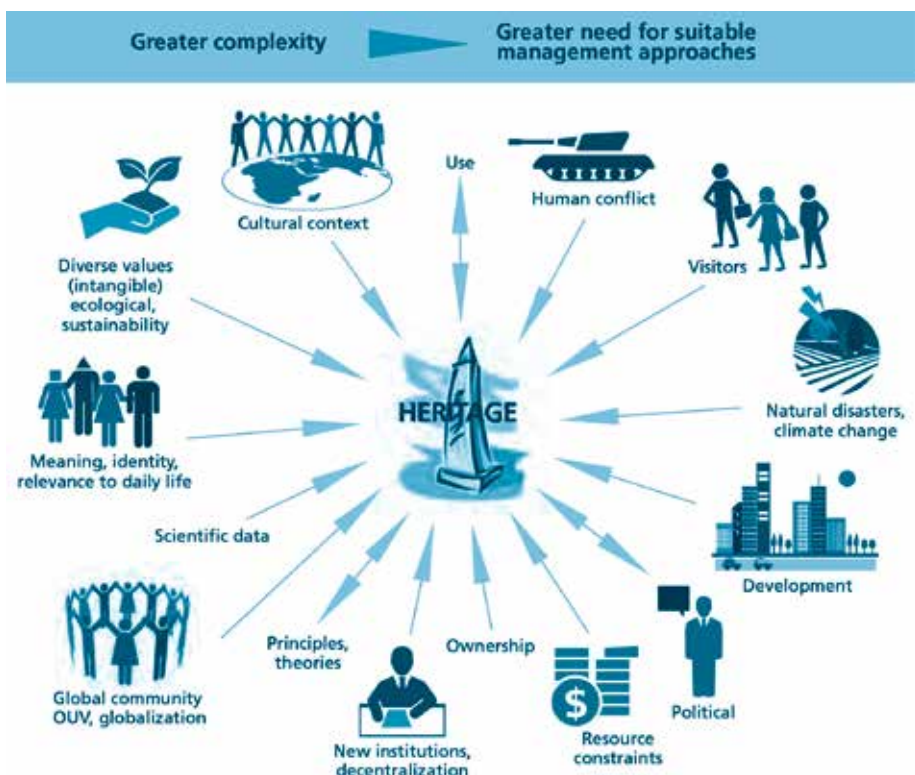
dediščine in vse večji pomen, ki ga dobiva odnos kulturnih spomenikov do njihovega širšega konteksta. Na kulturne spomenike ne moremo gledati ločeno od razvojnih aktivnosti in izolirano od družbenih sprememb, ki se dogajajo, ali ločeno od vprašanj, ki so pomembna za skupnost. Ko gre za kulturne spomenike, so **družbeni in kulturni dejavniki** bili in ostajajo pomembni za njihovo oblikovanje.

Širši smisel dediščine v današnjem času je privedel do vključevanja veliko večjega števila akterjev in zainteresiranih strani v proces upravljanja dediščine. Bistveno je, da organi, ki se ukvarjajo z dediščino, vse bolj sodelujejo z ostalimi akterji, z namenom razvoja in izvajanja skupne vizije in politike za upravljanje območij v okviru njihovega širšega fizičnega in družbenega konteksta.

▪ Uloga kulturne baštine u održivom razvoju

Kulturna dediščina, ki vsebuje svetovno dediščino ima lahko pomembno vlogo pri trajnostnem razvoju. Sama kulturna dediščina je **del ekoloških / kulturnih danosti**, ki jih je potrebno zaščititi in ohraniti za prihodnje generacije, da bi zagotovili njihov razvoj. Na drugi strani, **dediščina in ohranjanje dediščine lahko dajejo pomemben doprinos ekološki, družbeni in ekonomski dimenziji trajnostnega razvoja**.

▪ Pristop k ohranitvi in upravljanju dediščine, ki temelji na dediščinskih vrednotah



Vir: UNESCO, ICCROM, ICOMOS i IUCN. 2013. *Managing Cultural World Heritage*. Paris. UNESCO World Heritage Centre. (*World Heritage Resource Manual*), str. 14. i 15.

Pristop, ki temelji na dediščinskih vrednotah, je odgovor na prepoznavanje vse večje kompleksnosti dediščine. Ta pristop promovira vrednotenje pomena spomenika in temelji na vrednotah, ki mu jih pripisujejo vsi deležniki (ne zgolj strokovnjaki) in Izjavi o pomenu kot temelju za izdelavo strategije ohranjanja in upravljanja.

▪ **Upravljanje spreminjajočega se zgodovinskega okolja**

Upravljanje zgodovinskega okolja je upravljanje sprememb. Cilj tega upravljanja mora biti neprekinjena

trajnostna uporaba spomenikov v njim lastnem kontekstu in okolju, skupaj z varovanjem in ohranjanjem izjemne univerzalne vrednosti ter, če je mogoče, ponovno uporabo tistega, kar je pomembno iz preteklosti. Skladno s tem se mora spremeniti tudi način upravljanja, ki upošteva tudi mnenja drugih in interese tistih, ki živijo in delajo na spomeniškem območju.

▪ **Inkluzivni pristop – participativni pristop k upravljanju**

Da bi upoštevali vse večjo kompleksnost, ki zahteva izboljšanje upravljalvske prakse, je povečanje

participacije neizogibno. Pristopi k upravljanju morajo omogočiti prehod na širši, bolj vključujoč pristop k upravljanju dediščine, in dati večji poudarek vključevanju skupnosti.

Participativni pristop k upravljanju se promovira v različnih sektorjih, posebej v sektorju dediščine, glede na razumevanje dediščine kot skupnega bogastvadružbein kot dejavnika, ki lahko zagotovi trajnost teh skupnosti. Spomenik je lahko v lastništvu večih dejavnikov, še posebej ko gre za mestne predele ali kulturne krajine. To je še zlasti pomembno za spomenike svetovne dediščine, kjer se pri določanju izjemne univerzalne vrednosti vzpostavljajo še večje obveze in širši spekter lastništva, glede na to, da se dediščina smatra za kolektivno dobro vsega človeštva in da njeno upravljanje vključuje mednarodni element.¹¹

11 UNESCO, ICCROM, ICOMOS i IUCN. 2013. Managing Cultural World Heritage. Paris. UNESCO World Heritage Centre. (World Heritage Resource Manual.)

2.3. Varovanje in upravljanje območij svetovne dediščine

Ko gre za obravnavo svetovne dediščine, je splošni cilj v okviru Konvencije o svetovni dediščini **identifikacija, varovanje, ohranjanje, predstavljanje kulturnih in naravnih spomenikov izjemne univerzalne vrednosti, pa tudi njihov prenos na bodoče generacije.**¹²

Od leta 2005 je zahteva po trajnostnem upravljanju vključena v Operativne smernice za implementacijo Konvencije o svetovni dediščini in služi kot navodilo za upravljanje območij svetovne dediščine.

Koncept 'upravljanja' se je pojavil relativno pozno v 40-letni zgodovini Konvencije o svetovni dediščini. Toda zahteva po izpolnjevanju ciljev uspešnega upravljanja - identifikacije, varstva, ohranjanja, predstavljanja spomenikov izjemne univerzalne vrednosti ter njihovega prenosa na bodoče generacije - je bila vključena v Konvencijo od vsega začetka.

Spomeniki se vpišejo na seznam svetovne dediščine, če imajo izjemno univerzalno vrednost, ob čemer izpolnjujejo:

- enega ali več kriterijev svetovne dediščine
- pogoje integritete in avtentičnosti
- zahtevo zaščite in upravljanja¹³

12 U članu 4. Konvencije o svjetskoj baštini definirano je da svaka članica Konvencije priznaje da u njenu dužnost spadaju identifikacija, zaštita, konzervacija, prezentacija i prenošenje budućim generacijama kulturnih i prirodnih dobara koja se nalaze na njenoj teritoriji.

13 UNESCO Center za svetovno dediščino. 2015.

Da bi mu lahko pripisali izjemno univerzalno vrednost, mora vsak spomenik svetovne dediščine imeti ustrezen sistem varovanja in upravljanja.

Varovanje in upravljanje območij svetovne dediščine morata zagotoviti vzdrževanje in sčasoma tudi izboljšanje njene izjemne univerzalne vrednosti, vključno s pogoji integritete in/ali avtentičnosti, ki so obstajali v času vpisa.¹⁴ **Sistem upravljanja kulturne dediščine** pomaga pri **ohranjanju in upravljanju** določenega spomenika ali skupine spomenikov tako, da se **varujejo vrednote**

Operativne smernice za sprejetje Konvencije o svetovni dediščini (WHC.15/01 8. jul 2015), člani 77-97.

14 UNESCO Center za svetovno dediščino. 2015. Operativne smernice za sprejetje Konvencije o svetovni dediščini (WHC.15/01 8. jul 2015), člen 96.

dediščine, v prvi vrsti izjemna univerzalna vrednota, če gre za svetovno dediščino, ter da se po možnosti **povečujejo širše družbene, gospodarske in ekološke koristi zunajmeja spomenika**. Poleg tega je potrebna omogočitev konstruktivno vlogo kulturne dediščine pri izboljševanju človeškega razvoja, kar na dolgi rok ustvarja dobiček in povečuje trajnostni razvoj samega spomenika kulturne dediščine.¹⁵

15 UNESCO, ICCROM, ICOMOS i IUCN. 2013. Managing Cultural World Heritage. Paris. UNESCO World Heritage Centre. (World Heritage Resource Manual.)



Diagram: Trije stebri izjemne univerzalne vrednosti. UNESCO, ICCROM, ICOMOS i IUCN. 2013. Managing Cultural World Heritage. Paris. UNESCO World Heritage Centre. (World Heritage Resource Manual.), str. 54. in 55.

3 Sistem upravljanja svetovne dediščine

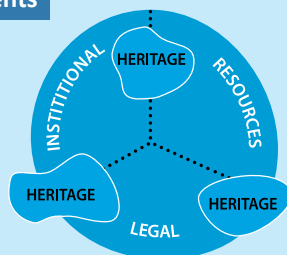
Sistem upravljanja svetovne dediščine je definiran v ciljih učinkovitega varovanja dediščinskih vrednot za sedanje in bodoče generacije. Definicija in opis sistemov upravljanja sta opisani v *World Heritage Resource Manual - Managing Cultural World Heritage / Priročniku za svetovno dediščino – Upravljanje svetovne kulturne dediščine/*, v okviru 4. poglavja: *Definicija, vrednotenje in izboljševanje sistemov upravljanja dediščine / Defining, assessing and improving heritage management system*¹⁶. V tem poglavju predstavljamo glavne elemente, opisane v *Resource Manual / Priročniku*.

Po *World Heritage Resource Manual - Managing Cultural World Heritage / Priročniku za svetovno dediščino – Upravljanje svetovne kulturne dediščine/* obstaja devet komponent¹⁷ ki so skupne vsem sistemom upravljanja:

16 UNESCO, ICCROM, ICOMOS i IUCN. 2013. *Managing Cultural World Heritage*. Paris. UNESCO World Heritage Centre. (World Heritage Resource Manual.) Chapter 4: Defining, assessing and improving heritage management system, str. 53-121.

17 UNESCO, ICCROM, ICOMOS i IUCN. 2013. *Managing Cultural World Heritage*. Paris. UNESCO World Heritage Centre. (World Heritage Resource Manual.), str. 53.

3 elements



3 processes



3 results

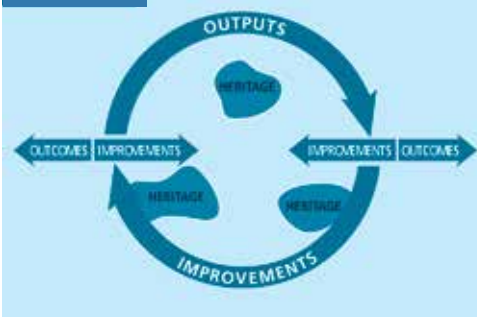


Diagram: Elementi sistemov upravljanja. Vir: UNESCO, ICCROM, ICOMOS i IUCN. 2013. *Managing Cultural World Heritage*. Paris. UNESCO World Heritage Centre. (World Heritage Resource Manual.), str. 54–55.

- 3 elementi: pravni okvir, institucionalni okvir in viri (človeški, finančni in intelektualni), ki so potrebni za delovanje sistema
- 3 procesi: načrtovanje, izvajanje in spremljanje (monitoring)
- 3 rezultati: uresničeni cilji (outcomes), rezultati (outputs) in izboljšave sistemov upravljanja

Obstajajo **različni sistemi upravljanja dediščine**, ki se spreminjajo od države do države in od spomenika do spomenika. Primarni sistemi upravljanja dediščine na državni ali regionalni ravni morajo pogosto izboljševati svoje postopke sprejemanja odločitev, da bi učinkoviteje integrirali prispevke drugih sistemov.

Za območja svetovne dediščine **so možni različni scenariji**, odvisno od vrste spomenika in njegovega lastništva:

- Za spomenike, ki si jih lasti in s katerimi upravlja izključno 'primarni sistem upravljanja' - glavna institucija, zadolžena za dediščino, s svojimi lastnimi sredstvi izvaja načrtovanje ohranjanja, izvajanja in spremljanja, pa tudi sprejemanja odločitev.
- Za spomenike z več lastniki, uporabniki in nenehno uporabo, kot so zgodovinski centri in kulturne krajine, je proces sprejemanja odločitev drugačen ter zajema upravne in upravljalvske organe, lastnike in uporabnike. Medtem ko lahko nekatere odločitve sprejemajo posamezni organi, bi moral obstajati novi mehanizem za sprejemanje skupnih ali kolektivnih odločitev.

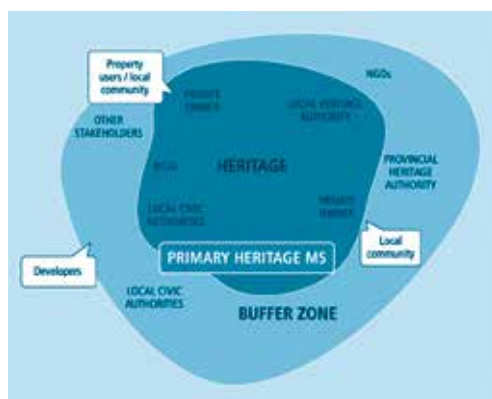


Diagram: Scenarij upravljanja, v katerega so vključena različna telesa, Vir: UNESCO, ICCROM, ICOMOS and IUCN. 2013. *Managing Cultural World Heritage*. Paris. UNESCO World Heritage Centre. (World Heritage Resource Manual), str. 57.

- V večini primerov so lahko različni organi vključeni v upravljanje spomenika ali njegove zaščitene okolice (buffer zone). Proces sprejemanja odločitev v okviru tega scenarija postane še kompleksnejši in nova podlaga za sprejemanje odločitev jepredpogoj.

3.1 Ključne predpostavke za trajnostni in učinkovit sistem upravljanja

Sistem upravljanja območij oblikujejo različna kulturna izhodišča, razpoložljiva sredstva in drugi dejavniki. Sistem upravljanja se mora redno revidirati in izboljševati v skladu s spremembami spomenikov oziroma posesti, njihove okolice in samega sistema upravljanja.

Da bi dosegli trajnosten in učinkovit upravljavski sistem, je treba upoštevati določena **vprašanja**. Nekatera od njih, izpostavljena v World Heritage Resource Manual - Managing Cultural World Heritage /Priločniku za svetovno dediščino – Upravljanje svetovne kulturne dediščine/, obsegajo¹⁸:

- **Sprejemanje raznovrstnosti:** Vsak sistem upravljanja dediščine je do določene mere edinstven, saj ga oblikujejo specifične potrebe dediščine pri vzdrževanju, kulturni kontekst in širši družbeni, gospodarski in ekološki dejavniki. V primeru svetovne dediščine, glej Operativne smernice/ Operational Guidelines/ (OG para 110).
- **Jasnost in koordinacija:** Sistem upravljanja je ciklični in vključuje evalvacijo lastnega procesa in dosežkov, da bi lahko prilagodili obstoječe aktivnosti in zagotovili potrebne informacije za naslednji cikel. Z

interakcijo z drugimi sistemi upravljanja ali njihovimi komponentami se zagotavlja koordinirane in učinkovite rezultate upravljanja z ozirom na dediščinske vrednote in v primeru svetovne dediščine izjemne univerzalne vrednosti.

- **Pripravljenost na tveganje:** Sistem upravljanja mora biti dovolj fleksibilen, da se lahko prilagodi nepredvidenim dogodkom, kot so naravne nesreče ali spremembe razpoložljivih finančnih ali človeških virov.
- **Participativni pristop:** Skupno razumevanje vira in njegovega značaja s strani vseh deležnikov ter njihovo vključevanje v procese upravljanja lahko radikalno spremeni način realiziranja funkcij sistemov upravljanja. S pomočjo participativnega pristopa lahko procesi, povezani z dediščino, bolje realizirajo cilje in rezultate, povezane s dejanskimi potrebami spomenika in z njim povezanih deležnikov. S tem se tudi promovira konstruktivna vloga dediščine pri prispevku k družbi in trajnostnem razvoju.
- **Vloga dediščine pri trajnostnem razvoju:** Vzpostavljane aktivne vloge dediščine pri trajnostnem razvoju ustvarja veliko vzajemnih koristi, kar sistemu upravljanja omogoča učinkovitejše usklajevanje različnih nasprotujočih si potreb in vzpostavitev novih oblik podpore, ki lahko okrepijo vrednost dediščine.

18 UNESCO, ICCROM, ICOMOS i IUCN. 2013. Managing Cultural World Heritage. Paris. UNESCO World Heritage Centre. (World Heritage Resource Manual.), str. 60.

Učinkovit in celovit sistem upravljanja dediščinebi moral biti sposoben tudi izpolniti dodatne zahteve, ki mu jih postavlja sistem svetovne dediščine, skladno s postopki poročanja in odločitvami Komiteja za svetovno dediščino.

enote v okviru obstoječih institucij in/ ali skupina za izvajanje, angažirana za določen vir s svojimi posebnimi pooblastili in sredstvi²⁰.

20 UNESCO, ICCROM, ICOMOS i IUCN. 2013.

Treba je upoštevati tudi naslednje **dodatne ugotovitve**¹⁹:

- **Potreba po izdelavi skupne in realne vizije** za srednjeročni in dolgoročni razvoj spomenika, ki se lahko deli z mednarodno skupnostjo.
- **Potreba po reševanju vprašanj upravljavskih sprememb in izzivov**, ki lahko izhajajo iz vpisa območja na seznam svetovne dediščine. Treba je na primer razumeti ter se pripraviti na vplive možnega povečanja števila obiskovalcev kot posledice vpisa na seznam in se tudi bolj posvetiti interpretaciji spomenika in vsebinam, namenjenim obiskovalcem.
- **Potreba po novih ali izboljšanih orodjih za doseganje večje učinkovitosti in boljših rezultatov upravljanja**, ko se države odločijo za uporabo obstoječih institucij in sredstev za izvajanje novih upravljavskih aktivnosti za vpis spomenika na seznam svetovne dediščine.
- **Potreba po integriranju novih upravljavskih strategij za območja svetovne dediščine** včasih privede do uvedbe **novih upravljavskih struktur**. To so lahko ločene

19 UNESCO, ICCROM, ICOMOS i IUCN. 2013. Managing Cultural World Heritage. Paris. UNESCO World Heritage Centre. (World Heritage Resource Manual.), str. 62.

3.2. Popstopek načrtovanja upravljanja in upravljavski načrti

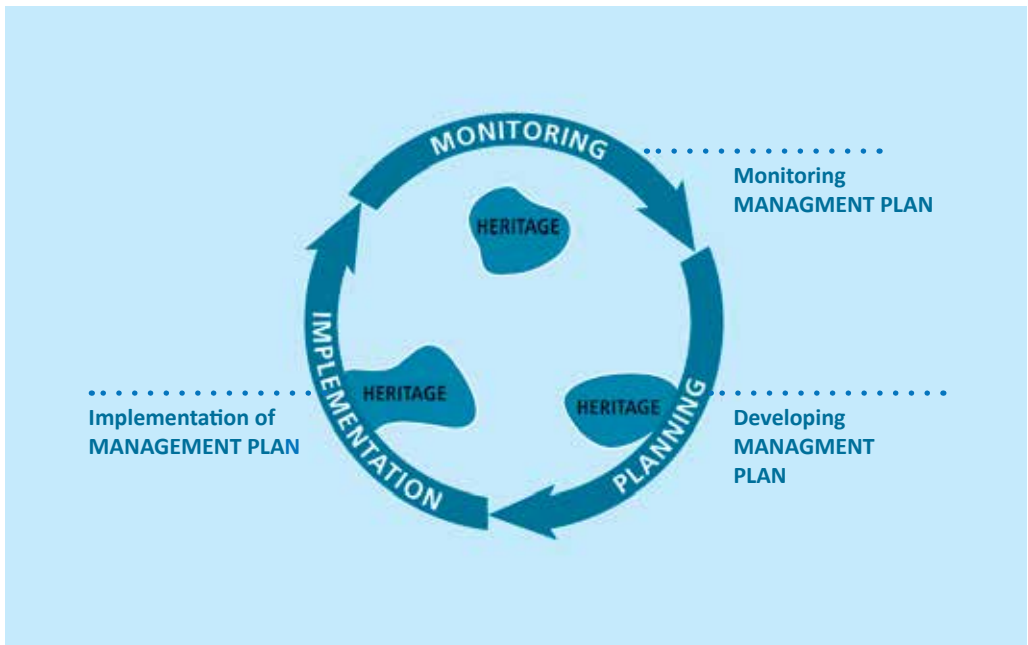
Načrtovanje upravljanja je eden ključnih instrumentov za zaščito kulturnih vrednot in zlasti izjemne univerzalne vrednosti v procesu svetovne dediščine. V tem procesu **upravljavski načrt** na strukturiran način dokumentira sistem(e) upravljanja nekega spomenika in tudi pomaga identificirati pomanjkljivosti obstoječega sistema upravljanja, na osnovi česar se lahko podajo povratne informacije za njegovo spreminjanje ali izboljševanje.

Priprava in izvajanje upravljavskega načrta zahteva prispevek vseh devetih komponent

sistemov upravljanja dediščine, hkrati pa je zelo pomemben **postopek izdelave, izvedbe in spremljanja upravljavskega načrta**.

Upravljavski načrt je sredstvo, ki se razvija skozi fazo načrtovanja, zatem se izvajata njegova izvedba in spremljanje. Okvir za izdelavo, izvedbo in spremljanje upravljavskih načrtov, vzeti iz *World Heritage Resource Manual - Managing Cultural World Heritage /Priručnika za svetovno dediščino – Upravljanje svetovne kulturne dediščine/*, je predstavljen v naslednjem poglavju.

Managing Cultural World Heritage. Paris. UNESCO World Heritage Centre. (World Heritage Resource Manual.)



4 Okvir za izdelavo, izvajanje in spremljanje upravljaljskega načrta – Dodatek A Priročnika za svetovno dediščino – Upravljanje svetovne kulturne dediščine

To poglavje je vzeto iz Priročnika za svetovno dediščino – Upravljanje svetovne kulturne dediščine /World Heritage Resource Manual - Managing Cultural World Heritage/²¹.

Gradivo je vzeto iz Dodatka A k Priročniku pod naslovom Okvir za izdelavo, izvajanje in spremljanje načrta upravljanja /A framework for developing, implementing and monitoring a management plan/.

Celotno besedilo Dodatka A iz Priročnika je predstavljeno znotraj teh smernic.

Dodatek podaja smernice za izdelavo, izvajanje in spremljanje upravljaljskega načrta ter s tem predstavlja pomembno osnovo tako za upravljanje območij svetovne dediščine na Jadranu kot tudi spomenikov na poskusnem seznamu svetovne dediščine UNESCO ter tistih, ki si za vpis na poskusni seznam še prizadevajo. Posebej pomembno je, da so tako cele smernice kot ta Dodatek prevedeni v 7 jezikov: albanskega, bosanskega, hrvaškega, grškega, italijanskega, črnogorskega in slovenskega, saj bodo s temodslej najnovejša dognanja in smernice o načrtih upravljanja dostopni večjemu številu sodelujočih v državah Jadranskega bazena.

21 UNESCO, ICCROM, ICOMOS i IUCN. 2013. Managing Cultural World Heritage. Paris. UNESCO World Heritage Centre. (World Heritage Resource Manual.), str. 122–145. Dodatek A razširja razpravo o postopku 'načrtovanja', opisanem v poglavju 4.3 Priročnika.

Cilj Dodatka A je pomoč pri izdelavi upravljaljskega načrta, ki se ga zahteva v 5. delu Nominacijskega obrazca za svetovno dediščino /World Heritage nomination format²². Upravljaljski načrt postaja vse bolj priljubljeno orodje za varovanje kulturnih vrednot, posebej tistih z izjemno univerzalno vrednostjo (OUV – Outstanding Universal Value) v okviru procesov svetovne dediščine (World Heritage). Priprava in izvajanje upravljaljskih načrtov zahtevajo doprinos devetih komponent sistema upravljanja z dediščino (pravni okvir, institucionalni okvir, viri, načrtovanje, izvajanje, spremljanje, doseženi cilji, rezultati, izboljšave – vključno s pregledom dodatnih meril)²³ in predstavljajo priložnost, da se na strukturiran način dokumentira(-jo) sistem(-i) upravljanja nekega območja. Poleg tega upravljaljski načrt pomaga najti pomanjkljivosti obstoječega sistema upravljanja, na čigar osnovi se lahko podajo povratne informacije za spremembe ali izboljšave. Te informacije so potrebne tudi v poglavjih 3.1 e, 4.5, in 6 nominacijskega obrazca.

22 Obrazec za nominacijo spomenika za vpis na seznam svetovne dediščine – Nominacijski obrazec, dosegljiv na <http://whc.unesco.org/en/nominationform>

23 Managing Cultural World Heritage. (World Heritage Resource Manual), 4. del

Dodatek je sestavljen iz naslednjih poglavij:

1. Uvod: upravljavski načrti v okviru sistemov upravljanja
2. Proces načrtovanja upravljanja
3. Vsebina upravljavskega načrta.

4.1 Uvod: Upravljavski načrti v okviru sistemov upravljanja

4.1.1 Načrtovanje upravljanja: pregled

Načrtovanje upravljanja je nedvomno postalo eno od najprepoznavnejših sredstev v okviru svetovne dediščine. Države pogodbenice (podpisnice Konvencije o svetovni dediščini), članice Komiteja za svetovno dediščino in svetovalna telesa uporabljajo načrtovanje upravljanja kot sredstvo za ovrednotenje obveznosti države pogodbenice pri ohranjanju izjemne univerzalne vrednote določenega spomenika in kot zagotovilo, da bo upravljanje z dediščino koristno vplivalo na družbo. Veliko pogosteje se uporablja pojem 'upravljavski načrt', ki poudarja rezultate načrtovanja v odnosu do pristopa in procesa načrtovanja, katerega del je tudi sam. Vendar pa je načrtovanje upravljanja in upravljavske načrte, ki nastanejo kot njegov rezultat, potrebno razumeti v odnosu do sistem(-ov) upravljanja države, v kateri se spomenik nahaja, kot je to opisano in razdelano v 4. delu ²⁴(glej tudi str. 89–91

²⁴ *Managing Cultural World Heritage. (World Heritage Resource Manual), Dio 4.*

*Nominacijskega priročnika*²⁵). Upravljavski načrt mora biti odraz celotnega sistema upravljanja. Kot sredstvo, ki dokumentira celoten sistem upravljanja, ponujamo možnost, da se dani sistem upravljanja opiše in oceni. Tako lahko prikaže, kako država podpisnica namerava ohraniti izjemno univerzalno vrednost (OUV) danega spomenika.

Ko gre za svetovno dediščino, mora biti ohranitev atributov, ki izražajo izjemno univerzalno vrednost, glavni, ne pa tudi edini cilj upravljavskega načrta. Kot je navedeno v poglavju 'Proces načrtovanja upravljanja' se upravljavski načrt v nadaljevanju ukvarja z vsemi kulturnimi vrednotami spomenikov in spremembami v njihovi neposredni bližini, ki lahko vplivajo nanje. Ta inkluzivni pristop je ena od kvalitativnih postopkov načrtovanja upravljanja, saj zahteva povezanost z drugimi načrti (kot so lokalni in regionalni načrti namembnosti prostora ali razvojni načrti) in dejavniki izven sistema ohranjanja dediščine.

Cilj načrtovanja upravljanja izven fizičnih meja območja je zagotoviti boljše zaščito njegove izjemne univerzalne vrednosti in drugih kulturnih vrednot ter zagotoviti tako koristi, ki jih lahko ima družba od dediščine, kot tudi koristi za sam spomenik, ki lahko izhajajo iz vključevanja skupnosti²⁶.

²⁵ UNESCO, ICCROM, ICOMOS and IUCN. 2011. *Preparing World Heritage Nominations*. Paris. UNESCO World Heritage Centre. (World Heritage Resource Manual). Second edition.

²⁶ *Managing Cultural World Heritage. (World Heritage Resource Manual), Del 2.3 o trajnostnem razvoju*

NASVETI

Priprava upravljaljskega načrta je tesno povezana s pripravo dosjeja predloga za vpis na seznam. Čim se določi izjemna univerzalna vrednost (OUV), je dobro začeti z vrednotenjem sistema upravljanja v skladu s 5. delom nominacijskega obrazca (Operativne smernice Dodatek 5) Dodatek 5) in postopkom, ki je opisan v nadaljevanju. 4., 5. in 6. del obrazca (Operativne smernice²⁷ Dodatek 5) je treba dopolniti z informacijami, ki so bile zbrane že za potrebe upravljaljskega načrta.

Osnovni cilj procesov načrtovanja upravljanja je dolgoročno strateško varovanje kulturnih spomenikov. Glavni namen je izdelava okvirja za sprejemanje odločitev in upravljanje s spremembami na določenem kulturnem spomeniku. Ko se ta okvir vzpostavi skupaj s cilji in aktivnostmi upravljanja, ki jih soglasno potrjujejo deležniki, vključeni v upravljanje s kulturnim spomenikom, se začne imenovati 'upravljaljski načrt'. Upravljaljski načrt v ožjem smislu je dokument, ki daje smernice in je razvit v okviru določenega sistema upravljanja, ki ga hkrati opisuje. Upravljaljski načrt je pomemben instrument za vse faze upravljanja (načrtovanje, izvajanje, spremljanje) kulturnega spomenika in ga je treba periodično revidirati in obnavljati.

4.1.2. Upravljaljski načrt

Upravljaljski načrt je relativno novo sredstvo, ki potrjuje in vzpostavlja strategijo, cilje, aktivnosti in implementirane strukture za upravljanje, ter po potrebi utemeljuje razvoj kulturne dediščine na učinkovit in trajnosten način, da bi se njene vrednote ohranile in bile cenjene za sedanjo in bodočo uporabo. Upravljaljski načrt usklajuje potrebe kulturne dediščine s potrebami njenih 'uporabnikov' in odgovornih vladnih in/ali zasebnih/lokalnih organov.

Kontekst in značaj upravljaljskega načrta znatno variira v odvisnosti od vrste spomenika. Na primer, upravljaljski načrt za arheološko najdišče ali mestno jedro je veliko kompleksnejši kot za posamezno zgradbo. Upravljaljski načrt je tudi odvisen od od vrste primarnega sistema upravljanja. Načrt mora pojasnjevati, kako se bo ohranjala izjemna univerzalna vrednost – OUV (ali potencialna OUV v primeru nominacije) skozi izvajanje varovanja in ohranjanja, ter v praksi izpostaviti ukrepe za doseganje rezultatov varovanja na terenu.

Izdelava upravljaljskega načrta je, kot je že pojasnjeno, rezultat kolektivnega in participativnega pristopa. Z njo se zagotavlja(-jo):

- Ko gre svetovno dediščino, uradna zavezanost k izvajanju obveznosti, ki izhajajo iz Konvencije o svetovni dediščini;

27UNESCO Center za svetovno dediščino. 2015. Operativne smernice za sprejetje Konvencije o svetovni dediščini(WHC.15/01 8. jul 2015)

- Možnosti, da so vključene vse zainteresirane strani²⁸, posebej lastniki in upravitelji spomenika, in dosežajo skupno razumevanje, kar pripelje do velike podpore načrta;
- Jasen opis spomenika kot osnove za oceno njegovih vrednot, posebej izjemne univerzalne vrednosti (OUV);
- Transparenten opis, kako deluje obstoječi sistem upravljanja in kako se ga lahko izboljša;
- Izjava o izjemni univerzalni vrednosti spomenika, tako kot je določena ali predlagana Komiteju za svetovno dediščino, ki opredeljuje attribute, s katerimi mora upravljati, ter pogoje avtentičnosti in integritete, ki jih mora ohraniti;
- Ocena drugih vrednot spomenika glede na to, da jih je treba upoštevati med samim upravljanjem;
- Pregled obstoječega stanja spomenika in različnih dejavnikov, ki imajo lahko pozitiven ali negativen vpliv na njegove attribute, avtentičnost in integriteto;
- Kolektivna vizija upravljanja spomenika (npr. kakšen naj bo čez 20–30 let);
- Vrsta upravljavskih politik in/ali ciljev za uresničitev te vizije, ponavadi za obdobje 5 let;
- Vrsta aktivnosti (za ohranitev, interpretacijo in prezentacijo, prispevanje družbi, itd.);
- Strategija za izvajanje načrta, vključno s spremljanjem in revizijo;
- Po potrebi integracija različnih načrtov ali sistemov ter zagotavljanje njihove komplementarnosti;
- Družbene koristi dediščine, ki po drugi strani zagotavljajo koristi spomeniku samemu (izboljšanje vseh vrednot, zagotavljanje novih oblik podpore skupnosti).

Upravljavski načrt lahko:

- opiše celoten načrt upravljanja območja;
- zagotovi strukturo za analiziranje kompleksnih procesov;
- zagotovi okvir za sprejemanje odločitev na osnovi znanja in informacij ter za upravljanje ob določenih spremembah;
- obezbijedi vodeče principe za koordinacijo aktivnosti / odgovornosti upravljanja dobrom;
- zagotovi vodilna načela za usklajevanje aktivnosti / odgovornosti do upravljanja območja;
- pomaga pri usklajevanju sodelovanja različnih interesnih skupin iz javnega in zasebnega sektorja;
- zagotovi previdno načrtovanje intervencij za zaščito izjemne univerzalne

28 V tem kontekstu lahko zainteresirane strani vključujejo lokalno in avtohtono prebivalstvo, lastnike in upravnike spomenika, oblasti na vseh ravneh, poslovne interese, vključno s turizmom, ter nevladne organizacije.

in drugih vrednosti in omogoči njihovo usklajenost z varstvom izjemne univerzalne vrednosti;

- pomaga pri racionalizaciji obstoječih virov in olajša financiranje.

Načrt mora ohranjati tudi:

- sodelovanje ključnih zainteresiranih strani in širše skupnosti od samega začetka priprave nominacije, skupno razumevanje koncepta svetovne dediščine in kaj vpis na Seznam svetovne dediščine pomeni, ko gre za upravljanje območja;
- skupno razumevanje obstoječega sistema upravljanja (pravnega in regulatornega okvira, upravljaljskih struktur in pristopa k upravljanju), tako razvojnih načrtov in politik kot tudi trenutne uporabe spomenika;
- skupno razumevanje vseh zainteresiranih strani izjemne univerzalne vrednosti spomenika, avtentičnosti in integritete ter dejavnikov, ki vplivajo na spomenik;
- skupno odgovornost in podporo vseh zainteresiranih strani, ko gre za pristope k upravljanju in potrebne dejavnosti, da bi se ohranila izjemna univerzalna vrednost spomenika;
- inkluzivni pristop k načrtovanju, razdelitev zadolžitev vsem pristojnim organom in zainteresiranim stranem, da bi se vzpostavil okvir za sprejemanje odločitev, ki zagotavlja trajnostno upravljanje območja v prihodnosti;

- obstoj upravljaljskih struktur za izvajanje načrta in pripravljenost kapacitet za izvajanje potrebnih aktivnosti upravljanja. Na ta način načrt postane 'sredstvo za doseganje cilja' (ne pa cilj samemu sebi, kar lahko predstavlja nevarnost pri načrtovanju).

Vsebina načrta mora:

- biti osredotočena na varstvo izjemne univerzalne vrednosti spomenika in se hkrati ukvarjati z vprašanji upravljanja lokalnega značaja;
- zagotoviti osnovne informacije o stanju ohranjenosti spomenika, vključno z opisom spomenika;
- opisati sistem upravljanja: tako zakonske in upravne kot varstvene ukrepe na politični ravni,
- vsebovati upravljaljske strukture in aktivnosti pri upravljanju območja (kar se zares izvaja, in ne tisto, kar veljajo samo načeloma);
- biti dostopna in lahko razumljiva vsem zainteresiranim stranem ter se izogibati pretirani uporabi žargonu;
- predstaviti vizijo in dolgoročne cilje za spomenik svetovne dediščine in aktivnosti, ki so potrebne za doseg te ciljev;
- prikazati položaj upravljaljskega načrta v odnosu do drugih načrtov (razvoja / ohranjanja), ki se izvajajo v povezavi s spomenikom;
- biti koristna za izobraževanje in trajnostni razvoj;

- upoštevati upravljanje s tveganji;
- imeti strateški pristop: uporabljati izkušnje iz preteklih dejavnosti, da bi predvidela smer upravljanja v prihodnosti;
- opisati, na kakšen način se bo vršilo izvajanje, spremljanje in revizija načrta in sistema upravljanja;
- navesti končni načrt in njegove pričakovane rezultate, neposredno povezane s potrebnimi sredstvi.

Izdelava upravljaljskega načrta zaobjema dve dopolnjujoči se nalogi; proces (načrtovanje in razvoj) in vsebino (doseženi cilji in rezultati – načrt kot sredstvo upravljanja).

4.2. Postopek načrtovanja upravljanja (različne faze)

Postopek načrtovanja upravljanja

Ta del opisuje nekaj faz v procesu priprave upravljaljskega načrta za območja svetovne dediščine.

Proces je enako kot njegov končni produkt pomemben za razvijanje kolektivnega razumevanja izjemne univerzalne vrednosti, za doseganje soglasjavseh zainteresiranih strani ter za razdelitev odgovornosti pri varovanjuspomenika. Načrt je sredstvo za ohranjanje dialoga z zainteresiranimi stranmi in za kontinuirano revizijo varovanja izjemne univerzalne in pa tudi drugih vrednot.

Proces načrtovanja upravljanja se lahko začne po enem od treh različnih scenarijev: 1. med pripravo nominacije, 2. priže vpisanem spomeniku, 3. pri reviziji obstoječega upravljaljskega načrta/"master plana"/načrta ohranjanja. Pri prvem scenariju bo sistematično spremljanje korakov, ki so opisani v tem delu, pomagalo pri dopolnjevanju delov 3.1 e, 4.5 in 6 nominacijskega obrazca.

Kar se tiče scenarijev 2 in 3, je nekaj korakov že narejenih. Na primer izjava o izjemni univerzalni vrednosti zdaj predstavlja neizogiben del nominacijskega postopka, vendar za spomenik, ki je že vpisan na seznam svetovne dediščine, morda že obstaja in se ne more spremeniti.

Ko gre za revizijo upravljaljskega načrta,

je ključnega pomena, da se na skupaj ocenijo uspehi, neuspehi in slabosti obstoječega(-ih) načrta(-ov) ter odpravljanje slednjih²⁹. Majhno število prej sprejetih načrtov je temeljilo na odobreni izjavi o izjemni univerzalni vrednosti, saj ta ni bila zahtevana vse do leta 2007; šele leta 2005 pa je v proces upravljanja kulturnih spomenikov svetovne dediščine uveden pogoj integritete. Ti dve novosti predvidoma ne bosta vplivali na predhodne upravljavske načrte.

Izdelava upravljavskega načrta je sestavljena iz naslednjih faz:

PRVA FAZA: Priprava

DRUGA FAZA: Zbiranje podatkov/
informacij

TRETJA FAZA: Ocenitev pomena/stanja

ČETRТА FAZA: Razvijanje odgovorov/
predlogov

Te faze so natančneje opisane v nadaljevanju. Proces načrtovanja, ki ga tvorijo, temelji na vrednotah³⁰:

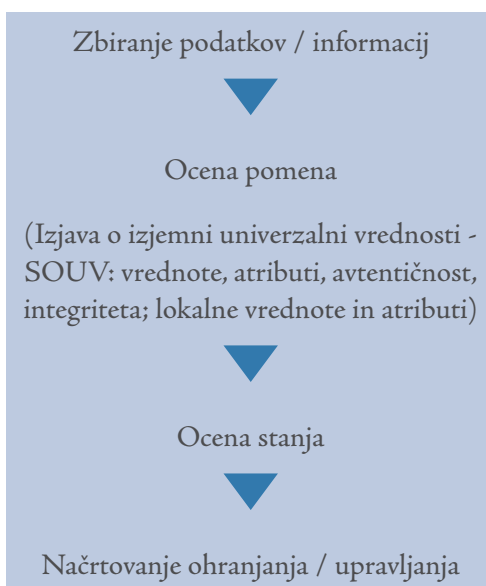


Tabela 1. Na vrednotah zasnovan pristop za načrtovanje upravljanja svetovne dediščine

Proces načrtovanja, ki je potreben pri načrtovanju upravljanja, ni niti linearen niti hierarhičen (od zgoraj navzdol (top-down)) (kot na diagramu spodaj), temveč krožni proces kot na sliki 2, v idealnem primeru pa neprekinjen proces kot na sliki 3, v katerem se vsaka faza konstantno usmerja na predhodne in naslednje faze. Pri oceni stanja spomenika se na primer lahko zgodi, da se je treba vrniti na fazo zbiranja podatkov ter poiskati dodatne informacije. Ta interakcija je prikazana na diagramu spodaj.

Proces načrtovanja je po drugi strani zelo povezan z izvajanjem in spremljanjem, ki se lahko odvijata vzporedno, saj upravljavski načrt ni statičen dokument, temveč zahteva stalno revizijo. Izvajanje in spremljanje sta ločena procesa, vendar sta na diagramu označena s številko 5, da bi se

29 Managing Cultural World Heritage. (World Heritage Resource Manual), Del 4.5

30 Managing Cultural World Heritage. (World Heritage Resource Manual), Deli 2 i 4.3

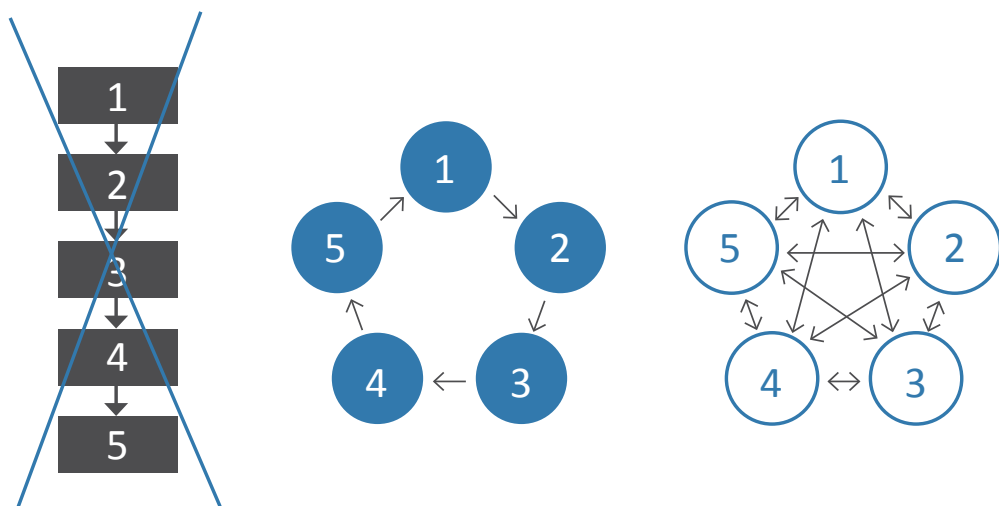


Diagram: Narava procesa načrtovanja. Vir: UNESCO, ICCROM, ICOMOS i IUCN. 2013. *Managing Cultural World Heritage*. Paris. UNESCO World Heritage Centre. (World Heritage Resource Manual), str. 128.

prikazala njuna kontinuirana povezanost z načrtovanjem.

4.2.1 PRVA FAZA: PRIPRAVA

To fazo je potrebno razumeti kot prednačrtovalno fazo, v kateri se postavlja podlagain se pridobi konsenz o ciljih načrtovanja upravljanja in o tem, koga je potrebno vključiti.

Pripravljalni koraki

Izdelavo upravljskega načrta mora odobriti pristojna institucija, podpreti pa jo morajo tudi ključne zainteresirane strani, ki odobrijo sprejetje načrta ter omogočijo njegovo izvajanje in ažuriranje. Za odobritev je lahko potrebno tudi dovoljenje lastnika območja ali Komiteja za svetovno dediščino ali uradno potrditev različnih

organizacij (vladnih ali zasebnih), ki se združijo s tem namenom (v primeru svetovne dediščine, verjetno kot del nominacijskega postopka).

Zelo pogosto politika na nacionalni ravni vodi v sprejetje upravljskega načrta in predpisuje njegovo izdelavo. Vendar mora spodbuda za zagon postopkov in izdelavo načrta izhajati iz ravni spomenika (ali lokalne ravni, če gre za skupino spomenikov). To je ključnega pomena, da se zagotovi enakopravna vključitev zainteresiranih strani in razvije občutek lastništva nad procesom in končnim načrtom kot njegovim rezultatom.

Veščine upravljanja projektov so v tej fazi zelo koristne za definiranje osnovne smeri ali načrta procesa načrtovanja ter za nadzor nad časovnim okvirjem in proračunom, ko se ta proces začne.

V tej fazi je potrebno določiti osebo ali ekipo (v primeru kompleksnejšega spomenika ali skupine spomenikov), ki se ji zaupa dolžnost upravljanja 'projekta' (tj. procesa upravljanja načrtovanja).

Kdo vodi postopek in izdelava načrta?

Vodilna(-e) organizacija(-e) primarnega sistema upravljanja³¹ mora v dogovoru z drugimi sestaviti projektno ekipo z vodjo, ki je sposoben usklajevati različne veščine, potrebne za začetek procesa in zna določiti finančne, institucijske in človeške vire, potrebne za izdelavo načrta. Vodja ekipe koordinira aktivnosti ostalih sodelujočih in predstavlja glavno gonilo izdelave načrta, s tem ko pri sestavljanju ekipe daje prioriteto domačim strokovnjakom in/ali tistim, ki bodo izvajali načrt.

V nekaterih državah vodenje postopka (procesa) vključijo zunanje svetovalce. V tem primeru mora biti njihova naloga zgolj vodenje postopka ob sodelovanju vseh zainteresiranih strani, ki prav tako vodijo postopek in razvijajo občutek, da jim načrt pripada. Pogoji vključitve svetovalca ali opis dela morajo biti jasni. Skupina, ki deluje na izdelavi načrta, mora dobro poznati obstoječi sistem upravljanja, ki se nanaša na določen spomenik (ali spomenike). V nekaterih državah usmerjevalna skupina nadzoruje proces izdelave, izvajanja in revizije upravljaljskega načrta.

NASVETI

Usmerjevalna skupina, ki jo sestavljajo najvišji uradniki/-ce primarnega upravljaljskega sistema in drugi, vključeni v postopek imenovanja, lahko spodbuja izdelavo načrta in poišče potrebno podporo.

Projektna skupina in njene sposobnosti

Vodja skupine mora zbrati delovno skupino, ki jo sestavljajo člani/-ce z večdisciplinarnimi znanji in spretnostmi, ki na kolektivni ravni obsegajo:

- razumevanje zahtev Konvencije o svetovni dediščini in Komiteja za svetovno dediščino,
- podrobno lokalno poznavanje spomenika in vrednot, ki ga opredeljujejo kot dediščino, in dobro poznavanje faktorjev, ki vplivajo na te vrednote,
- poznavanje sistema upravljanja dediščine in specifičnega sistema (ali več teh), ki se uporabljajo pri določenem spomeniku,
- Poznavanje določenega spomenika, v smislu njegove tehnične konzervacije in zgodovinskega razvoja,
- poznavanje pravnega / upravnega/ političnega okvirja, znotraj katerega mora potekati upravljanje območja,
- poznavanje družbenih in gospodarskih vprašanj, ki vplivajo na spomenik, njegovo okolico in zainteresirane strani (ter

31 Managing Cultural World Heritage. (World Heritage Resource Manual), Del 4.1

kako vpliva na družbena in gospodarska vprašanja),

- sposobnost izdelave programov ukrepov z izračunom stroškov,
- sposobnost učinkovite komunikacije (pisne in ustne),
- strokovnost pri upravljanju z informacijami,
- veščine pogajanja / javnega zastopanja in zmožnosti poenostavitev,
- politične veščine in sposobnost izgraditve odnosa ter vzpostavitve zaupanja med ljudmi,
- fleksibilnost / strpnost in pripravljenost na razumevanje potreb drugih,
- veščine projektnega menedžmenta,
- neposredno poznanstvo s'končnimi uporabniki' / interakcije z njimi (npr. obiskovalci, lokalne skupnosti).

V prednačrtovalni fazi se mora vodja skupine v dogovoru z drugimi člani/-cami delovne skupine in pristojnimi organi odločiti, kakšnoteža bo današtirim osnovnim elementom projekta: viri (človeški in finančni), čas, kakovost in področje – da bi se jih lahko prilagodilo, ko cilji projekta postanejo jasni. Ti elementi so medsebojno povezani. Da bi se zagotovil uspeh procesa upravljanja načrtovanja, se mora z njimi upravljati učinkovito. Prednačrtovalna faza mora najprej opisati področje projekta (v tem primeru spomenik ali spomenike, na katere se nanaša proces načrtovanja, ter začetni pregled ciljev, ki jih je treba doseči).

Ko se poleg področja projekta ugotovi tudi časovni okvir in proračun, se lahko začne razporejati človeške in finančne vire.

Po temu sodeč mora vodja skupine:

- a. definirati področje aktivnosti in razviti program,
- b. preceniti, katere veščine so potrebne,
- c. identificirati druge zainteresirane strani,
- d. definirati vrsto konzultacij (participativni pristop),
- e. pripraviti časovni raspored,
- f. ugotoviti potrebne finančne, človeške in tehnične (oprema, itd.) vire.

Oblikovati se mora usmerjevalna skupina, ki jo sestavljajo predstavniki/ce ključnih zainteresiranih strani, in ki bo nadzorovala procese načrtovanja in izvajanja. Ko gre za nominacijo za svetovno dediščino, se mora usmerjevalno telo oblikovati pred prednačrtovalno fazo.

Usmerjevalna skupina je neizogibna za spomenike, ki segajo izven enega administrativnega področja (kar je skoraj vedno v primeru kulturnih krajin in večplastnih spomenikov) ali države (čezmejni spomeniki). Oblikovati jo je treba čim bolj zgodaj in definirati časovnico rednih sestankov in konzultacij.

Identifikacija zainteresiranih strani

Zainteresirana stran je katerakoli oseba ali organizacija, na katero lahko vpliva načrt, ali ki lahko vpliva na uspeh načrta. Druge zainteresirane strani so tiste, katerih pravice izhajajo iz neke obveznosti ali zakonskih zahtev. Lahko jih razdelimo v štiri obširne kategorije:

- deležniki, ki so vključeni v primarni sistem upravljanja z dediščino (institucije, ki so lastnice kulturnih spomenikov in z njimi upravljajo),
 - zasebni lastniki spomenikov,
 - deležniki iz drugih sistemov upravljanja, ki zagotavljajo sekundarna sredstva za upravljanje z dediščino (npr. pristojni mestni svet, ki ima pravno podlago za nadzor nad zavarovano okolico /buffer zone/),
 - lokalne skupnosti in druge interesne skupine.

Pomen sodelovanja z zainteresiranimi stranmi

Proces načrtovanja upravljanja nedvomno zahteva poznavanje dediščine in občutek "lastništva" ter pomaga deležnikom in pristojni agenciji pri varstvu spomenika. Delo z deležniki omogoča tako možnost za izmenjavo informacij in znanja kot utrjevanje njihove zavezanosti in kolektivne odgovornosti, pa tudi pridobivanje njihovega soglasja in podpore za dejavnosti varovanja in povečevanje vrednosti spomenika, njegove avtentičnosti in integritete.

Proces se mora upravljati z inkluzivnim postopkom, da bi bil učinkovit.

Zainteresiranih strani je lahko zelo veliko, tako kot na primer v mestnih jedrih.

Obstaja več kot sedemsto lastnikov Hadrijanovega zidu, ki predstavlja del mednarodne svetovne dediščine "meja Rimskega cesarstva". V takšnih primerih je obvezno treba zainteresirane strani vključevati od samega začetka postopka.

Participativni postopek

Pri participativnom pristopu vse zainteresirane strani na različnih ravneh sodelujejo v procesu sprejemanja odločitev. Upravljalna skupina mora v prednačrtovalni fazi razviti strategijo, ki bo to omogočila.

Postopek sprejemanja odločitev

Vzporedno z vključevanjem večjega števila zainteresiranih strani in drugih sistemov upravljanja je treba razviti nov mehanizem za sprejemanje odločitev, pri čemer je to lahko primarni sistem upravljanja. V tej pripravljalni fazi je treba dobro opredeliti proces sprejemanja odločitev ter določiti vloge in odgovornosti v fazah načrtovanja in izvajanja.

4.2.2 DRUGA FAZA: ZBIRANJE PODATKOV/INFORMACIJ

Zbiranje informacij je lahko zelo odprt proces, tako da ni nujno, da se tisti, ki so vanj vključeni, dobro znajdejo. Zato je zelo pomembno na samem začetku določiti, katere vrste informacij so potrebne, kako se bodo pridobivale in kako se bo z njimi

upravljaljo. Informacije so potrebne za oceno vrednot in izjemne univerzalne vrednosti spomenika, za identificiranje karakteristik, ki odražajo te vrednote, in za oceno avtentičnosti in integritete. Druge vrste informacij so potrebne za oceno pomena drugih vrednot, zaradi katerih je treba upravljati z območjem; za razumevanje in definiranje spomenika in za namene načrtovanja; in končno za oceno fizičnega stanja in dejavnikov, ki bi mogli vplivati na izjemno univerzalno vrednost in druge vrednote. Te informacije lahko predstavljajo osnovo nadaljnega spremljanja. Vedno se lahko zberejo tudi dodatne informacije, ki so potrebne za sprejemanje odločitev v poznejših fazah postopkov načrtovanja upravljanja.

Nekatere od teh informacij bodo morda pridobljene že med pripravo nominacijskega dosjeja ali so vključene v oceno nominacije s strani ICOMOS. Kako koristne bodo te predhodno zbrane informacije za proces načrtovanja upravljanja, je odvisno od tega, kako dolgo je spomenik vpisan na seznam svetovne dediščine..

Možni viri informacij

Sam spomenik je osnovni vir informacij. Zbiranje informacij lahko obsega zbiranje gradiva iz obstoječih virov ali iskanje novih informacij (vključno z izvajanjem raziskave). Obstoječi viri so lahko: arhivi, raziskave, gradbena dokumentacija, muzejske zbirke, fotografski arhivi, agencije za kartografijo (nacionalne službe za geodezijo), knjižnice, dokumentacija

o spomeniku, ministrstva / agencije / organizacije in zainteresirane strani (med drugim so dober vir tudi stare fotografije). Lahko se uporabljajo tudi tradicionalni sistemi znanja zainteresiranih strani.

Potrebe po novih informacijah lahko obsegajo: novo kartografijo, raziskave, geofizične meritve, gradbeno dokumentacijo, fotografije (navadne, retuširane, itd.), podrobne inventure, izdelavo baze podatkov, fizične (vizualne) meritve, pisne ali ankete različnih vrst, intervjuje in ustno izročilo, naročanje podrobnejših študij in raziskav (npr. primerjalne študije).

Osnovni kontrolniseznam

- Informacije, ki so potrebne za oceno (morebitne) izjemne univerzalne vrednosti, avtentičnosti, integritete in drugih vrednosti spomenika;
- Informacije o fizičnem stanju (vplivi različnih dejavnikov, tveganja in ranljivosti)
- Informacije o mejah in okolici (vključno z namembnostjo sosednjih zemljišč, razvojnimi aktivnostmi in načrti);
- Splošne informacije³²

.....
32 Managing Cultural World Heritage. (World Heritage Resource Manual), del 4, checklist

Del 1– Informacije, potrebne za oceno (potencialne) izjemne univerzalne vrednosti, avtentičnosti, integritete in drugih vrednosti spomenika

Teme	Viri
Vrednote, pomen in zgodovina	<ul style="list-style-type: none">▪ Pisni viri / ustno izročilo▪ Fotografije▪ Intervjuji / pogovori z zainteresiranimi stranmi▪ Primerjave z mednarodnimi primeri▪ Pretekle analize, navadno arheološke ali gradbene▪ Primerjave zemljevidov (map regression)▪ Tradicionalni sistemi znanj
Sedanja uporaba(-e) območja	<ul style="list-style-type: none">▪ Zemljevidi ali načrti namembnosti zemljišča▪ Pisni opisi▪ Informacije o obstoječem lastništvu, vključno z avtohtonimi in tradicionalnimi lastniki▪ Različne uporabe – rituali, običaji, itd.
Stališča deležnikov in čemu pripisujejo pomembnost	<ul style="list-style-type: none">▪ Iz intervjujev, pogovorov z deležniki

Lahko se izkaže, da je treba zbrati informacije in začeti z oceno potencialne izjemne univerzalne vrednosti, medtem ko se še vedno zbirajo ostale informacije. Na ta način je lažje prepoznati pomembne attribute, ki ohranjajo te vrednote, in definirati avtentičnost in integriteto, potem pa je treba izvesti tako ocenitev fizičnega stanja, avtentičnost in integriteto kot tudi vplive, ki se odražajo na njih.

Med ocenjevanjem stanja se ugotavljajo pozitivni in negativni vplivi, trenutni in nadaljni vplivi in njihov izvor, ne glede na to ali se nahajajo na samem spomeniku ali izven njega (glej spodaj).

Kontrolni seznam za zbiranje informacij

2. del – Informacije o fizičnem stanju (vplivi različnih dejavnikov, tveganja in ranljivosti)

Teme	Viri
<p>Stanje ohranjenosti</p> <p>– vplivi na materiale (propadanje, itd.), konstrukcije (poškodbe, itd.), območja (krajine, funkcije)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vizualna evidenca ▪ Znanstvene študije ▪ Obstoječe prakse spremljanja ▪ Podatki o predhodni ohranjenosti
<p>Stanje ohranjenosti</p> <p>– Dejavniki, ki vplivajo na dediščino in njihovi učinki</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nekateri možni dejavniki, ki vplivajo na dediščino (stavbe in gradnja, prometna infrastruktura, komunalna infrastruktura, onesnaževanje, uporaba/posodabljanje bioloških virov, izkoriščanje fizičnih virov, lokalni pogoji, ki vplivajo na fizično sestavo, uporaba dediščine v družbene/kulturne namene, druge človeške aktivnosti, invazivne/tuje vrste ali prerazširjene vrste, upravljanje in institucijski dejavniki, podnebne spremembe in ekstremni vremenski pojavi, nenadni ekološki in geološki pojavi ▪ Študije, poročila, razvojni načrti, mednarodne študije, npr. viri informacij o (potencialnih) vplivih nesreč: ▪ Podatki o nesrečah v bližnji in daljni preteklosti in obstoječih tveganjih / grožnjah ▪ Informacije o potencialnih spremembah, ki lahko vodijo v nesreče, ▪ Informacije o obstoječih načrtih za blažitev tveganj in upravljanje s tveganjem, povezanemz dediščino ali bolj splošno ▪ Informacije o agencijah, ki so zadolžene za upravljanje s tveganjem zaradi nesreč ▪ Informacije o tekočih praksah spremljanja tveganja zaradi nesreč
<p>Stanje ohranjenosti, tekoče aktivnosti</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Obstoječi pristopi, načrti (za ohranjanje, masterplans), pisna poročila ▪ Tekoče aktivnosti ohranjanja ▪ Tradicionalne prakse, če so v uporabi

Prakse interpretacije, prezentacije in upravljanje z obiskom	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Poročila o obstoječih pristopih/načrtih za interpretacijo in upravljanje z obiskom ▪ Obstoječi turistični objekti (prodajalne vstopnic, okrepčevalnice, toaletni prostori itd.) ▪ Mnenjske raziskave obiskovalcev, njihovih vplivov ▪ Dostop do izobraževalnih sredstev ▪ Obstoječi predlogi za izboljšave
Spremljanje	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Obstoječe politike, postopki

Kontrolni seznam za zbiranje informacij

3. del – Informacije o mejah in okolici (vključno z namembnostjo sosednjih zemljišč, razvojnimi aktivnostmi in načrti);

Teme	Viri
Meje in fizične lastnosti	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zemljevidi in načrti spomenika in njegove okolice ▪ Arhitekturne in arheološke skice (če je to primerno) ▪ Aerofotografije ▪ Veljavni zakoni na področju dediščine in načrtovanja ▪ Ostali načrtovalni instrumenti, ki vplivajo na območje ▪ Podatki o avtohtonem/tradicionalnem lastništvu
Drugi instrumenti načrtovanja, povezani s spomenikom	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Načrti glede namembnosti zemljišča ▪ Načrti določanja cone ▪ Infrastrukturni programi ▪ Načrt uporabe virov / izkoriščanja mineralov, itd./ kmetijska/ avtohtona uporab
Načrtovanje in razvojne aktivnosti na lokalni, regionalni in nacionalni ravni	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Aktivnosti načrtovanja in veljavni predpisi na občinski ali regionalni ravni, npr. načrti namembnosti sosednjih zemljišč ▪ Načrti izkoriščanja mineralov in drugih virov ▪ Načrti za varstvo okolja ▪ Lokalni, regionalni in nacionalni razvojni načrti ▪ Zakonski predpisi, povezani z določenimi dejavnostmi, npr. kmetijstvom ▪ Razvoj infrastrukture

Kontrolni seznam za zbiranje informacij

4. del – Splošne informacije	
Teme	Viri
Obstoječi pravni in institucionalni okvirji, postopki načrtovanja, dostopna in potencialno dostopna sredstva	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vsi pravni instrumenti, ki vplivajo na območje (nacionalni, pokrajinski, lokalni in tisti, ki se nanašajo na sam spomenik) ▪ Organizacijska shema (na različnih nivojih) ▪ Pisni opisi postopka sprejemanja odločitev in načrtovanja ▪ Opisi nalog odgovornih oseb ▪ Razpoložljivi človeški, finančni, intelektualni viri ▪ Letni proračuni ▪ Podrobnejši proračuni za določene sektorje ▪ Informacije o projektih izven proračuna ▪ Informacije o preteklih finančnih virih ▪ Informacije o obstoječih praksah spremljanja ▪ Obveznosti in prispevki obstoječih zainteresiranih strani ▪ Obveznosti in prispevki potencialnih zainteresiranih strani ▪ Druge težave ali vprašanja, ki so povezana z deležniki ▪ Podatki o posebnih službah, ki se ukvarjajo s svetovno dediščino, v kolikor obstajajo
Elementi tradicionalnih sistemov upravljanja	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pisni podatki (načela, metode spremljanja skozi tabuje, itd.) ▪ ♦ Ustno izročilo ▪ ♦ Metode zbiranja podatkov za sprejemanje odločitev ▪ ♦ Povezovanje z večjimi administrativnimi sistemi na nacionalni in/ali regionalni ravni ▪ (Pri zbiranju podatkov o nekaterih tematikah se lahko naleti na omejitve)
Gospodarsko in družbeno koristni elementi	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Viri, ki lahko zagotovijo družbene/gospodarske koristi, kot so nova delovna mesta

4.2.4 TRETJA FAZA: OCENA POMENA/STANJA

Ta faza vsebuje oceno izjemne univerzalne vrednote (če še ni bila narejena), drugih vrednot in atributov ki izžarevajo te vrednote, avtentičnost in integriteto. (Naslednji korak bo ocena stanja in postavitev ključnih vprašanj pri upravljanju.)

Procjena vrijednosti

Ocena pomena³³ mora zaobjeti tako oceno vrednot, ki opisujejo tako potencialno izjemno univerzalno vrednoto, kot tudi druge vrednote, ki niso nujno njen del, a jih je treba ohraniti.

Ta proces je sestavljen iz dveh korakov: (1) ocene izjemne univerzalne vrednosti in definicije izjave o izjemni univerzalni vrednosti, s katero se prepoznajo atributi, ki ohranjajo tako izjemno univerzalno vrednost kot tudi njihovo avtentičnost in integriteto; in (2) ocene drugih vrednot in identifikacija atributov, ki jih izražajo. Oceno vrednot je treba izvesti v sodelovanju z relevantnimi deležniki.

Kot je že navedeno, se za oceno izjemne univerzalne vrednosti uporablja pristop ohranjanja in upravljanja dediščine, ki temelji na vrednotah (za oceno izjemne univerzalne vrednosti glej *Nominacijski priročnik*).

33 *Managing Cultural World Heritage. (World Heritage Resource Manual), Del 3*

Izjava o izjemni univerzalni vrednosti (Statement of Outstanding Universal Value - SOUV)

V kolikor še ni sprejeta, se mora oblikovati 'Izjava o izjemni univerzalni vrednosti', ki temelji na izjemni univerzalni vrednosti in pogojih avtentičnosti in integritete. Ta je glavno izhodišče za učinkovito varovanje in upravljanje vira v bodoče³⁴. Izjava o izjemni univerzalni vrednosti identificira attribute, iz katerih izvira izjemna univerzalna vrednost, ter pogoje avtentičnosti in integritete, ki jih je potrebno ohraniti.

Druge vrednote in Izjava o pomenu (Statement of Significance)

Izjava o izjemni univerzalni vrednosti temelji na izjemni univerzalni vrednosti, vendar imajo spomeniki navadno tudi druge vrednote, tako tiste, zaradi katerih postanejo dediščina, kot druge (gospodarske, družbene, ekološke), ki so pomembne na lokalni, regionalni ali celo nacionalni ravni. Ni praktično, da se z atributi, ki ohranjajo izjemno univerzalno vrednost, upravlja ločeno od atributov, ki nosijo druge vrednote, saj to lahko privede do postavljanja enih vrednot pred druge, v kolikor si nasprotujejo. Ko gre za družbene in gospodarske vrednote, če je npr. zemljišče spomenika v uporabi, je treba upoštevati interese kmetovalcev za upravljanje kmetijstva. Čeprav je poudarek tega Priročnika na zaščiti izjemne

34 *Managing Cultural World Heritage. (World Heritage Resource Manual), Del 3 in Nomination Manual*

univerzalne vrednosti, morajo pristojni organi, ki izdelujejo načrte upravljanja, formulirati vseobsegajočo izjavo o pomenu (Statement of Significance), ki poleg ostalih vrednot vključuje tudi izjemno univerzalno vrednost, in jo potem uporabljati kot osnovo za upravljanje območja.

Ocena stanja

Ko se identificirajo atributi, avtentičnost in integriteta, je naslednji korak ocena različnih dejavnikov, ki vplivajo nanje, tako v pozitivnem kot v negativnem smislu. Ta postopek je znan kot 'ocena stanja'. Njegov namen je odkriti različne dejavnike, ki vplivajo na karakteristike, avtentičnost in integriteto, da bi se s temi dejavniki lahko dolgoročno upravljalo. Drugi namen je identifikacija in zagotavljanje koristi, ki jih lahko imajo lokalne skupnosti in celotna družba od dediščine in drugih z njo povezanih vrednot. Ocena stanja opredeli težave, ki se bodo pojavile in pomaga pri definiciji bodočih ciljev (ti so včasih označeni kot 'politike') in dejavnosti upravljanja.

Svetovalna telesa in Center za svetovno dediščino so ob posvetovanju z nekaterimi državami podpisnicami Konvencije o svetovni dediščini in organi, pristojnimi za upravljanje s spomeniki, sestavili seznam dejavnikov, ki lahko vplivajo na dediščino (to delo, opravljeno v okviru drugega periodičnega poročanja, se je pričelo z letom 2009). Na seznamu so navedeni ključni dejavniki in tudi določeno število poddejavnikov.

- Stavbe in gradnja
- Transportna infrastruktura
- Komunalna infrastruktura
- Pomožni objekti ali servisna infrastruktura
- Prometna infrastruktura
- Komunalna infrastruktura
- Onesnaževanje
- Uporaba/modifikacija bioloških sredstev
- Izkoriščanje fizičnih virov
- Lokalni pogoji, ki vplivajo na fizično sestavo
- Uporaba dediščine v družbene/kulturne namene
- Druge človeške aktivnosti
- Podnebne spremembe in ekstremni vremenski pogoji
- Nenadni ekološki in geološki pojavi
- Invazivne/tuje vrste ali prekomerno razširjene vrste
- Upravljanje in institucionalni dejavniki
- Drugi dejavniki

V 4. delu nominacijskega obrazca so navedeni le nekateri od teh dejavnikov, vendar je treba za izdelavo upravljalvskega načrta upoštevati najširši možni spekter dejavnikov, ki vplivajo na določen spomenik.

V tej fazi je treba oceniti vplive različnih dejavnikov na dediščino in identificirati tako grožnje kot tudi priložnosti. Treba je preučiti vzroke ali vire, ki lahko vplivajo na dediščino in na skupnost. Običajno je, da se preučijo negativni vplivi na dediščino, ki jih sprožijo različni dejavniki, nimajo pa vsi dejavniki negativnega vpliva, zaradi česar je treba preučiti tudi pozitivne vplive. Turizem lahko na primer resno vpliva na določene lastnosti (npr. poškodbe ob uporabi) in na svet prostor okoli cerkve ali templja, ki je morda priznana kot pomemben aspekt avtentičnosti spomenika. Vendar pa je v nekaterih primerih koristno ustvariti prihodek iz obiska, ki je še kako potreben za vzdrževanje teh spomenikov. Na podoben način ima lahko duhovnost svete okolice pozitiven učinek na skupnost. Upravljanje in institucionalni dejavniki imajo lahko tudi negativne ali pozitivne učinke. Ustrezna politika, predpisi in sredstva za varovanje imajo lahko pozitivne učinke na dediščino, medtem ko ima njihov neobstoj negativne posledice. Če institucija ni pripravljena ali nima zadostne moči za vključitev skupnosti, bodo odločitve enostransko sprejemali strokovnjaki, te pa bodo imele najverjetneje negativen vpliv na skupnosti. Če odločitve o vsakodnevni vprašanjih sprejema centralna oblast v prestolnici, bo imel uradnik, zadolžen za neko oddaljeno območje, težave pri svojem delu.

Istočasno je poleg obstoječih treba oceniti tudi potencialne vplive. Turizem trenutno ne more imeti negativnega vpliva, vendar s pridobitvijo statusa svetovne dediščine lahko pride do njegovega občutnega

porasta, kar ima lahko negativen in/ali pozitiven vpliv v prihodnosti. Ni vedno mogoče predvideti potencialnih vplivov turizma, jih pa je potrebno preučiti. Prav tako ne morejo vsi dejavniki izvirati iz samega spomenika; izgradnja hotela neposredno ob spomeniku lahko negativno vpliva na vizualne vidike, medtem ko imajo lahko predlogi za interpretacijo spomenika negativen vpliv na arheološke plasti, ki se nahajajo spodaj.

Identifikaciji teh različnih dejavnikov in poddejavnikov, ki vplivajo na dediščino, sledi oblikovanje naslednjega obrazca, katerega cilj je pomagati pri oceni stanja:

Glavni dejavnik:

3.8 Uporaba dediščine v družbene in kulturne namene

Poddejavniki:

3.8.1 - Uporaba v ritualne/duhovne/verske in podobne namene

3.8.2 - Vrednotenje dediščine s strani skupnosti

3.8.3 - Tradicionalni lov, nabiralništvo

3.8.4 - Spremembe tradicionalnega načina življenja in sistema znanja

3.8.5 - Identiteta, družbena povezanost, spremembe v lokalnem prebivalstvu in skupnosti

3.8.6 - Vplivi turizma/obiskovalcev/rekreacije

3.8.1 Uporaba v ritualne/duhovne/verske in podobne namene							
Naziv		Vpliv				Izvor	
		Pozitiven	Negativen	Obstoječ	Potencialni	Notranji	Zunanji
3.8.1	Uporaba v ritualne/duhovne/verske in podobne namene						
3.8.2 Vrednovanje dediščine s strani družbe							
Naziv		Vpliv				Izvor	
		Pozitiven	Negativen	Obstoječ	Potencialni	Notranji	Zunanji
3.8.2	Vrednotenje dediščine s strani skupnosti						

Tabela 2. Obrazec, ki se uporablja v trenutnem postopku periodičnega poročanja z namenom vrednotenja dejavnikov, ki vplivajo na dediščino

Ne glede na uporabo takšnega obrazca je treba oceniti vplive na dediščino in predvideti tako grožnje kot priložnosti, ki jih razkrije analiza. To so lahko kvantitativne, kvalitativne ali kolektivne odločitve deležnikov. V ta namen se uporabljajo sredstva, kot je SWOT analiza ('Strengths - moči, Weaknesses - slabosti, Opportunities – priložnosti in Threats - grožnje'). Ta sredstva pomagajo izpostaviti ključne prioritete in upravljske dejavnosti, ki jih je treba opraviti. To pojasnjuje četrta faza.

Nekatera običajna vprašanja se nanašajo na naslednje tematike:

- Upravljanje (struktura, človeški viri, finance)
- Načrtovanje in urbani dizajn
- Infrastruktura

- Ohranjanje
- Vzdrževanje
- Uporaba
- Družbena in gospodarska situacija
- Interpretacija spomenika
- Upravljanje z obiskom
- Z naravnim in človeškim faktorjem izzvana tveganja in grožnje (upravljanje s tveganji)
- Odnosi s skupnostjo
- Posebni obiskovalci
- Izvajanje in spremljanje
- Raziskava
- Specifična vprašanja, povezana s svetovno dediščino

4.2.4. ČETRTA FAZA: RAZVIJANJE ODGOVOROV / PREDLOGOV

Za oblikovanje možnih odgovorov je treba spomenik preučiti v njegovem celotnem kontekstu in predvideti njegovo dolgoročno prihodnost, morda potencialno kot spomenik na poskusnem seznamu za uvrstitev med svetovno dediščino (če to še ni). Vizija o tem, kakšen bi moral biti spomenik čez 20–30 let, je lahko koristna izhodiščna točka. Izjava o viziji je lahko temelj za razdelavo politik upravljanja, letnih delovnih načrtov in strategije izvajanja. Program za revizijo načrta je treba razdelati v sodelovanju z deležniki.

‘Izjava o viziji’

Izjava o viziji opisuje, kakšen bo spomenik čez 20–30 let in opredeljuje korake, potrebne za ohranitev izjemne univerzalne in drugih vrednot območja, da bi se njegove koristi prenesle na celotno skupnost in bi bil zagotovljen pozitiven prispevek k trajnostnem razvoju. K oblikovanju Izjave o viziji morajo prispevati vse zainteresirane strani, izjava pa mora predstavljati temelj za izdelavo ciljev in načrta dejavnosti. Če je treba, se lahko ob viziji izdelajo oz. jo celo zamenjajo celotna ‘vodilna načela’, na osnovi katerih se bodo določali cilji.

Cilji

Naslednji korak je razvoj ciljev ali ‘rezultatov’³⁵, ki bodo pripomogli k uresničevanju vizije, skozi katero se bo

35 *Managing Cultural World Heritage*. (World Heritage Resource Manual), Del 4.4

ščitila izjemna univerzalna vrednost ter zagotavljala družbena korist. (Nekateri jih imenujejo širše ‘politike’ v okviru katerih se razdelajo dejavnosti.)

Cilji podpirajo, razdelujejo in prenašajo vidike izjave o viziji, da bi dobili odgovore na ključna vprašanja, določena v 4. poglavju ³⁶. Cilji morajo biti ‘PAMETNI’ (SMART): specifični (Specific), merljivi (Measurable), dosegljivi (Attainable or Achievable), relevantni (Relevant), hkrati pa morajo biti sledljivi ali časovno omejeni (Trackable or Time-bounded).

Akcijski plan

Naslednji korak je izdelava akcijskega načrta, ki mora pokazati, kako se bodo cilji realizirali skozi niz specifičnih aktivnosti, ki imajo za posledico proizvode ali storitve. Ti konkretni rezultati so znani kot izidi / rezultati³⁷. Akcijski načrt mora definirati rezultate v oziru na proračun, dejavnike, odgovorne za izvajanje, čas, potreben za vsako dejavnost, druge potrebne vire (človeške, intelektualne, organizacijske in opremo) ter časovnico izvajanja aktivnosti. Z drugimi besedami, akcijski načrt predstavlja glavno priložnost za določitev prioriteten aktivnosti in boljši izkoristek razpoložljivih virov. Akcijski načrt določa cilje, rezultate in kazalnike, na temelju katerih se lahko meri uspeh ali neuspeh, mora pa zajemati tudi letne in dolgoročne aktivnosti.

36 *Managing Cultural World Heritage*. (World Heritage Resource Manual)

37 *Managing Cultural World Heritage*. (World Heritage Resource Manual), Dio 4.4

Akcijski načrt je lahko vrsta strategij ali načrtov, tako kot je načrt upravljanja z obiskom, načrt ohranjanja, načrt upravljanja s tveganji ali načrt spremljanja. Ti lahko pomagajo odgovoriti na 4., 5. in 6. del nominacijskega obrazca.

Načrt izvajanja

Predhodna faza je bila osredotočana na oblikovanje vizije, ciljev (rezultatov) in določanje vrste aktivnosti za doseganje rezultatov. Naslednja pomembna faza v procesu načrtovanja upravljanja je izvajanje aktivnosti³⁸.

Najbolje je, da je izvajanje zaupa obstoječemu organu v okviru organizacije, ki je pooblaščen za izvajanje načrta. V nekaterih primerih se oblikujejo tudi novi organi. V kolikor je spomenik velik in/ali razdeljen med veliko število deležnikov, je lahko ta organ bolj osredotočen na koordinacijo kot na vodenje procesov izvajanja. Na začetku mora preučiti in reorganizirati proces sprejemanja odločitev s cilji:

- poiskati močnega vodjo ali koordinatorja z vsemi potrebnimi pooblastili,
- ustanovitve mehanizma za koordinacijo vključenih organizacij (različnih komponent v primeru večplastnosti spomenika), ali držav (če gre za čezmejen spomenik),
- pridobitve dovoljenj relevantnih lastnikov/organizacij(-e),

38 *Managing Cultural World Heritage. (World Heritage Resource Manual), Del 4.3*

- identifikacije in dodelitve sredstev,
- identifikacije ustreznih strokovnjakov, izvajalcev in dobaviteljev,
- identifikacije ustreznih metod naročanja, da bi se zagotovilo transparentno in učinkovito sodelovanje, ob spoštovanju parametrov kakovosti, cen in časa za vsako dejavnost,
- zagotovitve, da pogodbeni razmerja, po izbiri strokovnjakov, izvajalcev in/ali dobaviteljev, na ustrezen način ščitijo naročnika in širše interese zainteresiranih strani v zvezi s spomenikom³⁹.
- uporabe strukturiranega pristopa k skupinskemu poročanju in sestankom (po zaposlitvi osebja in začetnih aktivnostih), da bi dosegli čim boljše koordinacijo in rezultate,
- sprejetja komunikacijske politike, ki bo zagotovila dobro informiranost vseh deležnikov in usmerjevalne skupine (če ta obstaja),
- vzdrževanja stikov z državnimi organi, odgovornimi za mednarodno sodelovanje (npr. s Centrom za svetovno dediščino),

začetka spremljanja stanja ohranjenosti, pa tudi izvajanja načrta.

Akcijski načrt mora vsebovati tudi letni načrt dela.

Vrsta izvajalske storitve se bo spreminjala, če obstaja raznovrsten spekter deležnikov,

39 *Managing Cultural World Heritage. (World Heritage Resource Manual), Del 2*

povezanih s spomeniki z večplastno komponento ali večjih spomenikov, kot so mestna jedra ali kulturne krajine.

Lahko je imenovan menedžer samo za izvajanje koordinacije deležnikov, medtem ko se vsakodnevno upravljanje prenaša na različne organizacije in njihove vodje.

Spremljanje (monitoring) v kontekstu upravljaljskega načrta

Spremljanje je bistven korak v procesu upravljanja, saj zagotavlja informacije, potrebne za revizijo, prilagajanje in posodabljanje upravljaljskih aktivnosti. Načrt spremljanja je dokument, ki vsebuje dogovorjeno strategijo za merjenje:

- a) napredka in
- b) rezultatov upravljaljskega načrta, da bi lahko bili upravljaljski organi seznanjeni s situacijo spomenika, koliko od načrtovanega programa (aktivnosti in njihovih rezultatov) je bilo realiziranega, in *kako učinkovita* je bila izvedba (rezultati). Z drugimi besedami, s spremljanjem se meri izvajanje upravljaljskega načrta v kvantitativnem in kvalitativnem smislu, od česar se slednje nanaša na ohranjanje izredne univerzalne vrednosti.

Poleg tega je treba razviti kazalnike, na osnovi katerih je mogoče meriti spremembe⁴⁰. Rezultati in informacije, ki izhajajo iz teh ocen, so izjemno pomembni za bodoče revizije ali spremembe načrtov.

Merjenje napredka načrta v fazi njegovega

izvajanja zagotavlja informacije o tem, ali upravljaljski načrt funkcionira in ali se izvaja v skladu s časovnico in proračunom, ki ga predvideva načrt (evalvacija rezultatov). Z njim se testira učinkovitost tako menedžerja kot načrta. Evalvacija uresničenih ciljev je pravi preizkus učinkovitosti upravljanja.

Spremljanje je instrument za opazovanje, zbiranje informacij in merjenje stopnje napredka; to ni cilj sam po sebi, temveč sredstvo za doseganje cilja. Spremljanje je osnovni in stalni del procesov upravljanja in se ga uporablja za *merjenje in načrtovanje sprememb*, kar omogoča prilagajanje politik upravljanja in revizijo upravljaljskih načrtov, kadar je to potrebno. Glede na to, da je lahko spremljanje dolgotrajen in drag proces, morajo biti menedžerji selektivni, kadar se odločajo, za katere vidike načrta je spremljanje potrebno, hkrati pa morajo identificirati kazalnike in način njihovega nadziranja.

Za nekatere spomenike so razviti mehanizmi rednega spremljanja, predvsem v namene določanja stanja ohranjenosti. Vendar pa morajo imeti vse strategije spremljanja (v primeru spomenikov svetovne dediščine) cilj zagotavljanja informacij za uresničevanje načel, navedenih v *Operativnih smernicah*, hkrati pa jih je treba povezati z zahtevami svetovne dediščine, kot so stanje ohranjenosti, spremljanje in periodično poročanje.

40 *Managing Cultural World Heritage. (World Heritage Resource Manual), Del 4.3 – Monitoring*

Indikatori za nadzor – primjeri iz plana upravljanja područja Svjetske baštine Stonehenge⁴¹

Namen spremljanja je oceniti, kako se vrednote spomenika svetovne dediščine vzdržujejo s časom in izmeriti, ali se uresničujejo cilji upravljalnega načrta za spomenik svetovne dediščine. Merjenje napredka je pomembno za prilagoditve in izboljšave upravljanja spomenika. Identificiranje glavnih groženj v zgodnji fazi je potrebno za uporabo korektivnih ukrepov, preden bi škoda postala prevelika. Redno spremljanje je potrebno za preučitev prioritete v skladu z novonastalimi vprašanji in doseženim napredkom. Kazalniki za spremljanje morajo biti trdno povezani z vrednotami in cilji, določenimi v upravljalnem načrtu za spomenik svetovne dediščine.

Obstaja devetnajst kazalnikov za spremljanje področij svetovne dediščine Stonehenge in Avebury, ki sta jih skupaj sestavila dva koordinatorja, ob prispevku številnih partnerjev, in ki jih je leta 2003 sprejel Komite za področje svetovne dediščine Stonehenge. Cilj kazalnikov je merjenje napredka varovanja, interpretacije in upravljanja spomenika. Čeprav je večina indikatorjev enakih tako za Avebury kot za Stonehenge, obstajajo manjše razlike, ki odražajo specifičnost vsakega posameznega spomenika. Dogovorjeno je, da morajo biti kazalniki enostavni, smiselni, enostavni za zbiranje in konstantni, da bi lahko izvajali primerjave skozi čas. Ko so atributi izjemne univerzalne vrednosti določeni, je potrebno v času trajanja načrta ovrednotiti te kazalnike, da bi ocenili, ali bi morali biti bolj relevantni glede na attribute.

Glej Tabelo 3 za kazalnike.

41Izvodi iz Young, C., Chadburn, A. and Bedu, I. 2009. Stonehenge. World Heritage Site Management Plan 2009. London, English Heritage.



© Diego Delso, Wikimedia Commons, License CC-BY-SA 3.0

Cilji	Ključni kazalniki za spremljanje	Kako in kdo?	Kako pogosto?	Ali obstaja?
Ohranitev arheoloških območij	1. Obstoj ažuriranih podatkov za arheološka območja	Evidenca območja in spomenika, za katero skrbi Svet okrožja Wiltshire (Wiltshire County Council - WCC)	Po potrebi	da
		Geografski informacijski sistem (GIS) za Stonehenge, ki ga vzdržuje organizacija Angleška dediščina (English Heritage - EH)		da
	2. Stanje arheoloških območij	Raziskovanje stanja območja svetovne dediščine, ki ga financira EH	Na šest let	da
		Redno spremljanje območij s straniprostovoljcev National Trusta (National Trust - NT) in članov Zgodovinskega okolja angleške dediščine (EH Historic Environment Field Assistants)	Po potrebi	da
	3. Število hektarjev obnovljenih travnikov in število pred oranjem zaščitenih spomenikov	Zemljevidi in podatki, ki jih združuje koordinator za področje svetovne dediščine, Defra, National Trust	Letno ažuriranje	da

Tabela 3. Kazalniki za spremljanje upravljalvskega načrta s področja svetovne dediščine Stonehenge

Revizija upravljskega načrta

Izdelava upravljskega načrta je neprekinjen, tekoč proces, ne pa fiksni in enkratni dogodek. Vsi deležniki se morajo zavedati, da se bo izvajala redna revizija upravljskega načrta (enkrat ali dvakrat letno). Skozi postopek spremljanja pridobljene informacije je treba ovrednotiti in uporabiti pri reviziji načrta.

Poleg redne revizije je treba izvajati še revizijo delov ali celotnega načrta, in sicer v naslednjih primerih:

- a. kadar je potrebno hitro delovanje, na osnovi rezultatov spremljanja,
- b. v primeru izrednih situacij (npr. nesreče),
- c. kadar Komite vpiše spomenik na seznam svetovne dediščine v nevarnosti, ali

kadar večje spremembe onemogočajo izvedbo delov načrta.

Postopek revizije mora temeljiti na participativnem pristopu, uporabljenem med izdelavo načrta, in po potrebi vključiti nove deležnike (npr. obrambne organe v primeru terorističnih napadov).

Postopek revizije mora biti del upravljskega načrta, dogovorjen v sodelovanju z deležniki, še posebej ko gre za zgoraj omenjene izredne situacije. Postopek revizije mora vsebovati letne, petletne in večje preglede po potrebi, itd., ob izvajanju dodatnih pregledov v primeru izrednih situacij.

4.3. Vsebina upravljaljskega načrta

4.3.1. Vsebina upravljaljskega načrta

Zaključna faza zgoraj opisanega postopka načrtovanja je izdelava upravljaljskega načrta. Če je pripravljeno vse potrebno gradivo, je treba v tej fazi razmisliti, kako bi vsebino načrta učinkovito predstavili: kako mora biti končni dokument oblikovan, kakšni morajo biti slog pisanja, struktura in vrstni red poglavij. Načrt mora biti napisan v razumljivem jeziku z enostavno strukturo. Če vsebuje kakršnekoli informacije, do katerih dostop je omejen, mora biti njegova distribucija nadzorovana.

Načrt mora imeti dosledno notranjo strukturo in na sistematičen način opisuje, kako se bo spomenik upravljalo, kako se bo varoval njegov pomen in kako bo potekala promocija.

Načrt lahko vsebuje naslednje vsebine:

Upravljaljski načrt: vsebina

- Namen
- Postopek (kako je načrt izdelan in kdo je bil vključen), vključno z diagramom postopka sprejemanja odločitev
- Opis spomenika
- Pomen (poleg navajanja izjemne univerzalne vrednosti za področje svetovne dediščine)
- Prepoznavanje ključnih problemov

- Izjava o viziji/vodilna načela, politike/cilji
- Aktivnosti, potrebne za realizacijo politik/ciljev (vključno s časovnim okvirjem, prioritetami, sredstvi in kazalniki)
- Načrt izvajanja; letni delovni načrt, razdelava projekta, navedba sredstev
- Načrt spremljanja
- Časovni načrt revizije

4.3.2. Aktivnosti po izdelavi načrta

Uspeh upravljaljskega načrta je odvisen od pooblastil, ki jih je pridobil med izdelavo in po njenem zaključku. Organizacije, imenovane na začetku postopka, morajo zdaj odobriti načrt, se obvezati za njegovo realizacijo, zagotoviti sredstva (npr. osebe za izvajanje načrta), ki so jih obljubili med postopkom načrtovanja, pa tudi dodatna sredstva. Kjer je mogoče, mora načrt dobiti pravni status v okviru obstoječega sistema upravljanja.

Po potrditvi načrta je treba začeti z njegovim izvajanjem, v skladu s predhodno pripravljenim načrtom izvajanja. S tem se pričnejo vsakodnevne dejavnosti izvajanje procesa upravljanja.

Glej upravljaljske načrte za območja, vpisana na seznam svetovne dediščine. (<http://whc.unesco.org/en/list/>).

5 *Izkušnje, pridobljene pri načrtovanju upravljanja svetovne dediščine na Jadranu*

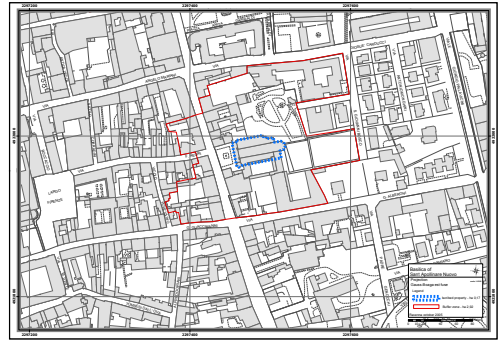
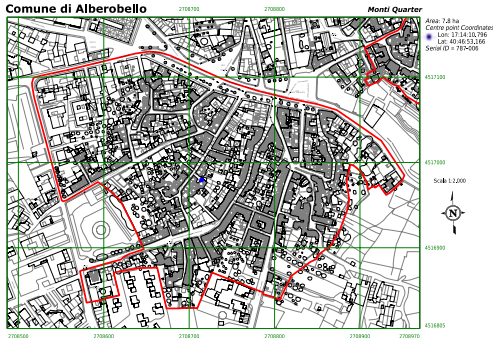
V tem poglavju so predstavljene izkušnje, pridobljene med načrtovanjem upravljanja območij svetovne dediščine, vključenih v projekt EX.PO AUS, ki izhajajo iz realiziranih aktivnosti projekta. V prvem delu so predstavljeni rezultati ocene stanja upravljaljskih načrtov in splošnih vprašanj upravljanja. Ocena je narejena na osnovi obrazcev, ki so jih pripravili in izpolnjevali partnerji projekta EX.PO AUS. Analiza tega gradiva je predstavljena v dokumentu "Čezmejno poročilo o upravljanju UNESCO območij svetovne dediščine na Jadranu", ki se nahaja na spletni strani projekta EX.PO AUS www.expoaus.org.

V projekt EX.PO AUS je vključenih **14 spomenikov**. Enajst se jih nahaja na Unescovem seznamu svetovne dediščine, dva sta na poskusnem seznamu svetovne dediščine, eden pa si še prizadeva za vpis na poskusni seznam.

Na osnovi podatkov, pridobljenih skozi obrazce, ta območja zajemajo **različne vrste kulturnih spomenikov**:

- **Posamezne spomenike in komplekse** (Škofovski kompleks Evfrazijeve bazilike v zgodovinskem jedru Poreča)
- **Celoto posamičnih spomenikov** (Zgodnjekrščanski spomeniki Ravenne, ki jih sestavlja osem posamičnih spomenikov)
- **Dele mestnih območij** (Trulli v Alberobellu, Staro mestno jedro Krfa, območje Starega mostu in Staro mestno jedro Mostarja)
- **Mestna območja** (Zgodovinski kompleks Splita z Dioklecijanovo palačo)
- **Mestna območja in krajine** (Staro mestno jedro Dubrovnika, z otokom Lokrum)
- **Naravne in arhitekturne celote** (Naravna in arhitekturna celota Blagaja, Naravna in arhitekturna celota Stolca)
- **Naravno in kulturno-zgodovinsko področje** (Naravno in kulturno-zgodovinsko področje Kotor)
- **Kulturne krajine** (Renesančno mesto Ferrara in delta reke Pad, kulturna krajina Pirana s solinami v Sečovljah in Strunjanu)
- **Arheološka območja** (Arheološko območje patriarhove bazilike v Ogleju, Butrint)

Različite vrste lokaliteta kulturne baštine
(source: <http://whc.unesco.org/en/list/>)



Posamezni spomeniki

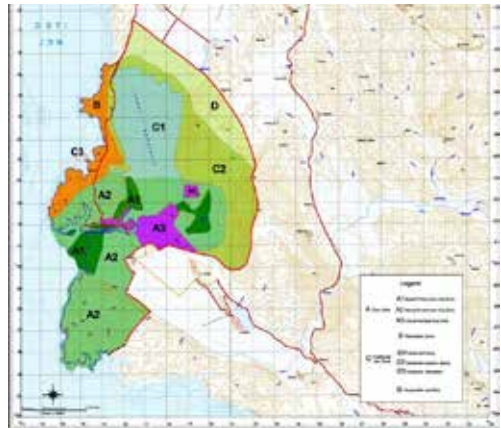
Deli mestnih površin



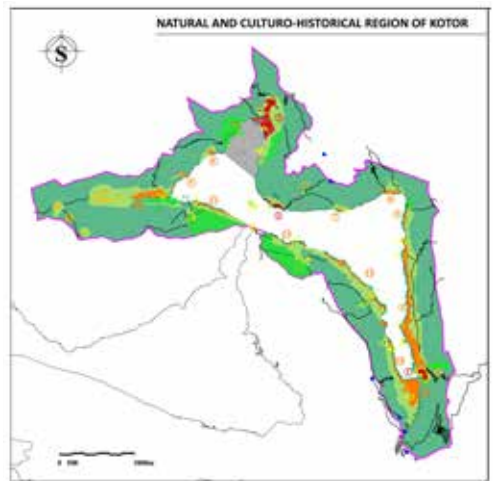
Mestne površine



Mestne površine in krajine



Arheološka nahajališča



Naravno in kulturno-izgodovinsko



Kulturne krajine

Kar se tiče **obdobja vpisa na seznam svetovne dediščine**, projekt EX.PO AUS obravnava spomenike, ki so bili vpisani v različnih obdobjih, od najstarejših iz 70. let 20. stoletja, večine iz 90. let 20. stoletja in nekaterih, vpisanih po letu 2000, do tistih, ki še niso vpisani ne na seznam svetovne dediščine ne na poskusni seznam.

- Območja, vpisana v **70. letih 20. stoletja** (**tri**je spomeniki: Staro mestno jedro Dubrovnika, zgodovinski kompleks Splita z Dioklecijanovo palačo, Naravno in kulturno-zgodovinsko področje Kotor)
- Območja, vpisana v **90. letih 20. stoletja** (**šest** spomenikov: Trulli v Alberobellu, Arheološko področje patriarhove bazilike v Ogleju, Butrint, renesančno mesto Ferrara in delta reke

Pad, Škofovski kompleks Evfrazijeve bazilike v zgodovinskem jedru Poreča, Zgodnjekrščanski spomeniki Ravene)

- Območja, vpisana **po letu 2000** (**dva** spomenika: Področje Starega mostu in Staro mestno jedro Mostarja, Staro mestno jedro Krfa)
- Območja, **vpisana na poskusni seznam** (**dva** spomenika od leta 2007: Naravna in arhitekturna celota Blagaja, Naravna in arhitekturna celota Stolca)
- Območje, ki **še ni vpisano na poskusni seznam**: Kulturna krajina Pirana s solinami v Sečovlju in Strunjanu, za katerega se bo med projektom zbrala dokumentacija za nominacijo za vpis na seznam potencialnih virov.

	Naziv območja	Država	Vrsta lokaliteta	Vpis na seznam svetovne dediščine	Leto vpisa	Kriteriji
1.	Trulli v Alberobellu	Italija	Mestno območje	Da	1996	3,4,5
2.	Arheološko območje patriarhove bazilike v Ogleju	Italija	Mestno, arheološko območje	Da	1998	3,4,6
3.	Butrint	Albanija	Arheološka krajina	Da	1992	3
4.	Staro mestno jedro Krfa	Grčija	Stare in nove trdnjave, mestni načrt in poti, odprti prostori, trgi in parki, kulturne značilnosti	Da	2007	4

	Naziv območja	Država	Vrsta območja	Vpis na seznam svetovne dediščine	Leto vpisa	Kriteriji
5.	Staro mestno jedro Dubrovnika z otokom Lokrum	Hrvaška	Mestno središče, kulturna krajina	Da	1979, 1994 ostrvo	1,3,4
6.	Renesančno mesto Ferrara in delta reke Pad	Italija	Kulturna krajina	Da	1995-1999	2,3,4, 5,6
7.	Naravno in kulturno-zgodovinsko območje Kotorja	Črna Gora	Naravno in kulturno-zgodovinsko območje (kulturna krajina)	Da	1979	1,2, 3,4
8.	Območje Starega mostu in staro mestno jedro Mostarja	Bosna in Hercegovina	Nacionalni spomenik – zgodovinsko mestno območje	Da	2005	6
9.	Naravna in arhitekturna celota Blagaja		Naravna in arhitekturna celota	Na poskusnem seznamu (2007)		
10.	Naravna in arhitekturna celota Stolca					
11.	Kulturna krajina Pirana s solinami v Sečovlju in Strunjanu (<i>čaka na potrditev</i>)	Slovenija	Kulturna krajina z ruralnimi in urbanimi komponentami	Ne		

	Naziv območja	Država	Vrsta lokaliteta	Vpis na seznam svetovne dediščine	Leto vpisa	Kriteriji
12.	Škofovski kompleks Evfrazijeve bazilike v zgodovinskem jedru Poreča	Hrvaška	Posamičen spomenik	Da	1997	2,3,4
13.	Zgodnjekrščanski spomeniki Ravene Ravene (Bazilika San Vitale, Mavzolej Gale Placidije, Neonijanska krstilnica, Arijanska krstilnica, Nadškofovska kapela, Bazilika Sant' Apollinare Nuovo, Teodorikov mavzolej, Bazilika Sant' Apollinare in Classe)	Italija	Osam pojedinačnih spomenika	Da	1996	1,2, 3,4
14.	Zgodovinski kompleks Splita z Dioklecijanovo palačo	Hrvaška	Mestno območje	Da	1979	2,3,4

Tabela 1. Identifikacija UNESCO spomenikov v okviru projekta

**Upravljavski načrti spomenikov,
vključenih v projekt EX.PO AUS –
trenutno stanje**

Upravljavski načrti spomenikov, vključenih v projekt EX.PO AUS so v različnih fazah izdelave in izvajanja. V nadaljevanju predstavljena analiza stanj upravljavskih načrtov je izdelana na osnovi obrazcev, ki so jih izpolnili partnerji projekta.

	Naziv območja	Leto vpisa na seznam svetovne dediščine	Stanje upravljavskega načrta (UN)					Leto sprejetja UN
			UN ne obstaja		UN obstaja			
			UN ne obstaja	UN je v fazi izdelave	UN se še ne izvaja	UN se izvaja	UN se izvaja in redno ažurira	
1.	Trulli v Alberobellu	1996				x		2010
2.	Arheološko območje patriarhove bazilike v Ogleju	1998		x				-
3.	Butrint	1992					x	2012
4.	Staro mestno jedro Krfa	2007				x		2005
5.	Staro mestno jedro Dubrovnička z otokom Lokrum	1979, 1994	x					-
6.	Renesančno mesto Ferrara in delta reke Pad	1995-1999					x	2011
7.	Naravno in kulturno-zgodovinsko območje Kotorja	1979				x		2011

8.	Območje Starega mostu in staro mestno jedro Mostarja	2005				x		2005
9.	Naravna in arhitekturna celota Blagaja	-		x				-
10.	Naravna in arhitekturna celota Stolca	-	x					-
11.	Kulturna krajina Pirana s solinami v Sečovlju in Strunjanu(čaka na potrditev)	-				x*		2011*
12.	Škofovski kompleks Evfrazijeve bazilike v zgodovinskem jedru Poreča	1997		x				-
13.	Zgodnje-krščanski spomeniki Ravene	1996				x		2005
14.	Zgodovinski kompleks Splita z Dioklecijanovo palačo	1979				x*		-.....

Tabela 2. Stanje upravljaljskih načrtov spomenikov, vključenih v projekt

Od **11 spomenikov, ki so na seznamu svetovne dediščine** le eden nima upravljaljskega načrta in se njegova izdelava še vedno ni pričela (Staro mestno jedro Dubrovnika).

Upravljaljski načrti za dva spomenika so v fazi izdelave in bodo končani do konca projekta (Arheološko področje patriarhove bazilike v Ogleju in Škofovski kompleks Evfrazijeve bazilike v zgodovinskem jedru Poreča).

Osnutek upravljaljskega načrta za Zgodovinski kompleks Splita z Dioklecijanovo palačo je izdelan, vendar načrt še vedno ni sprejet.

Štirje spomeniki imajo upravljaljske načrte, ki se izvajajo (Trulli v Alberobellu, Staro mestno jedro Krfa, Področje Starega mostu in Staro mestno jedro Mostarja, Zgodnjekrščanski spomeniki Ravene), medtem ko se upravljaljski načrt za Naravno in kulturno-zgodovinsko področje Kotor samo deloma izvaja. Dva spomenika izvajata in redno posodabljata svoje upravljaljske načrte (Butrint, renesančno mesto Ferrara in delta reke Pad).

Nobeden od **treh spomenikov, ki še niso vpisani na seznam svetovne dediščine** nima upravljaljskega načrta. Izdelava upravljaljskega načrta za Naravno in arhitekturno celoto Stolca se še ni začela, medtem ko je izdelava načrta za Naravno in arhitekturno celoto Blagaja v teku. Kulturna krajina Pirana s solinami v Sečovlju in Strunjanu ima upravljaljski načrt za območje, ki bo nominirano za vpis na poskusni seznam, desetletni upravljaljski načrt za Krajinski park solin v Sečovlju

(2011-2021), ne pa tudi za celotno področje.

Informacije o statusu upravljaljskih načrtov spomenikov so bile zbrane v letu 2013, medtem ko je leta 2015 Dubrovnik pričel s pripravo upravljaljskega načrta in je bil upravljaljski načrt za Škofovski kompleks Evfrazijeve bazilike v historičnem jedru Poreča že končan.



Naslovnica upravljaljskega načrta za zgodnjekrščanske spomenike Ravene, 2005.

5.1. Izdelava in izvajanje upravljavskih načrtov – proces, pridobljene izkušnje, izzivi

V razdelku informativne tabele, ki obravnava upravljavske načrte, sta se dve vprašanji nanašali na izkušnje med izdelavo, posodabljanjem in izvajanjem upravljavskih načrtov (postopek, pozitivne in negativne strani, izzivi, pridobljene izkušnje). Ta del informativne tabele je bil izpolnjen za tiste spomenike, ki imajo upravljavske načrte.

Sledijo nekatere ključne teme, ki so bile prepoznane med postopkom izdelave upravljavskih načrtov:

- Obstajajo **različni modeli izdelave** upravljavskih načrtov, ki so sestavljeni iz različnih faz in vključujejo različne deležnike. Ti modeli so odvisni od pravnega in institucionalnega okvira države, vrste in specifikke spomenikov ter lokalnega konteksta itd.

- › Zavoljo izvajanja upravljavskega načrta je **upravni komite**, ki ga sestavljajo odgovorne osebe za spomenik, **imenoval tehnično skupino**, ki je izdelala upravljavski načrt, nato pa tudi spremljala njegovo izvajenje. Trenutno je tehnična skupina pripravila splošni dolgoročni plan, v okviru katerega bo mogoče predvideti posamične aktivnosti v zvezi z rabo spomenika, njegovim varovanjem in ustreznim vzdrževanjem (Ferrara).

- › Upravljavski načrt je izdelan ob iniciativi občine Krfa in oddelka Tehnične

zbornice Grčije na Krfu. Preliminarna izdelava upravljavskega načrta je zaupana **dvema arhitektoma**, ki sta pripravila prvi osnutek na osnovi podatkov o spomeniku in svojih bogatih izkušenj. Prvi osnutek upravljavskega načrta je bil **dostavljen izbranim komitejem** dveh organov, odgovornih za izdelavo upravljavskega načrta, zaradi česar je bil načrt revidiran in dodelan. Po sprejetju je bil načrt **predstavljen lokalni skupnosti** in dostavljen Ministrstvu za kulturo (Direktorat za bizantinsko in postbizantinsko umetnost), drugim deležnikom, vključenim v upravljanje spomenika, regionalnim oblastem zaotoke v Jonskem morju in Prefekturi Krfa v odobritev. Končno, **po obsežnih posvetovanjih in razpravah, je načrt odobril Občinski svet** leta 2005. (Krf)

- › Postopek izdelave upravljavskega načrta je realiziran iz dveh faz (2006–7 in 2011). Postopek so vodili Regionalni zavod za varstvo kulturnih spomenikov Kotor in črnogorsko Ministrstvo za kulturo. Za izdelavo osnutka upravljavskega načrta so bili oblikovani naslednji organi: Koordinatorska ekipa (9 članov/-ic), Delovna skupina (22 članov/-ic) sta bila sestavljena iz predstavnikov/-ic relevantnih državnih in lokalnih institucij, medijev in NVO ter Svetovalno telo (5 članov/-ic), sestavljeno iz uglednih predstavnikov/-ic znanosti, izobraževanja in kulture. V drugi fazi, pri dokončnem oblikovanju osnutka upravljavskega načrta v skladu z UNESCO-vimi predlogi, je bila oblikovana Delovna skupina (16 članov/-ic), sestavljena iz

predstavnikov/-ic relevantnih državnih in lokalnih organov in institucij, fakultet, Občine Kotor in nevladnega sektorja. Poleg tega sta bila v omenjeni postopek vključena tudi dva strokovnjaka ICOMOS kot strokovna svetovalca, in predstavniki/-ce Občine Tivat in Herce Novi, za del načrta, ki se nanaša na zaščiteno okolico (buffer zone) področja Kotorja. Proces izdelave upravljaljskega načrta je zajemal naslednje aktivnosti: usposabljanje osebja, predstavitev izkušenj pri izdelavi upravljaljskega načrta, študijski obisk in delavnico za formuliranje osnutka Izjave o izjemni univerzalni vrednosti. (Kotor)

- Med postopkom izdelave upravljaljskega načrta se je pokazalo, da je **vključevanje deležnikov v postopek zelo pomembno.**

› Postopek izdelave upravljaljskega načrta je zajemal številne iniciative, da bi se zagotovilo zadostno informiranje in vključevanje državljanov/-k in akterjev, zainteresiranih za izdelavo in neposredne rezultate načrta; organizirana so javna srečanja za predstavitev projekta in okrogle mize, na katerih so sodelovali predstavniki/-ce administrativne uprave, tehničnega osebja in vključenih sektorjev. Upravljaljski načrt je oblikovan na osnovi ugotovitev in razmišljanj prisotnih na teh srečanjih ter primerjav z mnenji institucionalnih in izveninstitucionalnih deležnikov, med katerimi se je raziskalo pričakovanja, rešitve in strategije (Alberobello)



Različne dejavnosti v okviru postopka izdelave upravljaljskega načrta za področje Kotorja (sastanki delovne skupine, terenski obiski tekom obiskov strokovnjakov, delavnice, javne predstavitve)

› Za zelo koristno se je izkazalo, da je bil v okviru načrta oblikovan tudi logični okvir upravljaljskega načrta, ki je povezal ugotovljene ključne teme, dejavnike, cilje, prioritete naloge, smernice, ukrepe in režime zaščite in dejavnosti. (Kotor)

▪ Ko gre za kompleksne spomenike, ki imajo tako **kulturne kot naravne vrednote**, je izziv, kako obravnavati te vrednote in izdelati celostni načrt.

› Glavni izziv pri izdelavi upravljaljnega načrta za spomenik, ki ima tako kulturno kot naravno vrednost, je bil zajem vseh odprtih vprašanj in problemov ter izdelava integralnega načrta upravljanja. (Butrint)

▪ Kot strateški dokument za upravljanje spomenikov svetovne dediščine, je upravljaljski načrt povezan z različnimi aspekti razvoja spomenika, lahko pa postane tudi **politično vprašanje**.

› Upravljaljski načrt je postal politično vprašanje, saj so razprave o načrtu uporabili kot platformo za kritiko celotne situacije v starem mestnem jedru, pa tudi nesposobnosti lokalne uprave za reševanje problemov vodenja mesta in neobstoja ustreznih demokratičnih postopkov za sprejemanje strateških odločitev. (Split)

Ob analizi postopkov **izvajanja upravljaljskih načrtov** je pomembno izpostaviti sledeče:

▪ Upravljanje postaja izjemno **zapleteno**, v kolikor so spomeniki kompleksni in veliki, ter še posebej, če je vključenih veliko zainteresiranih strani.

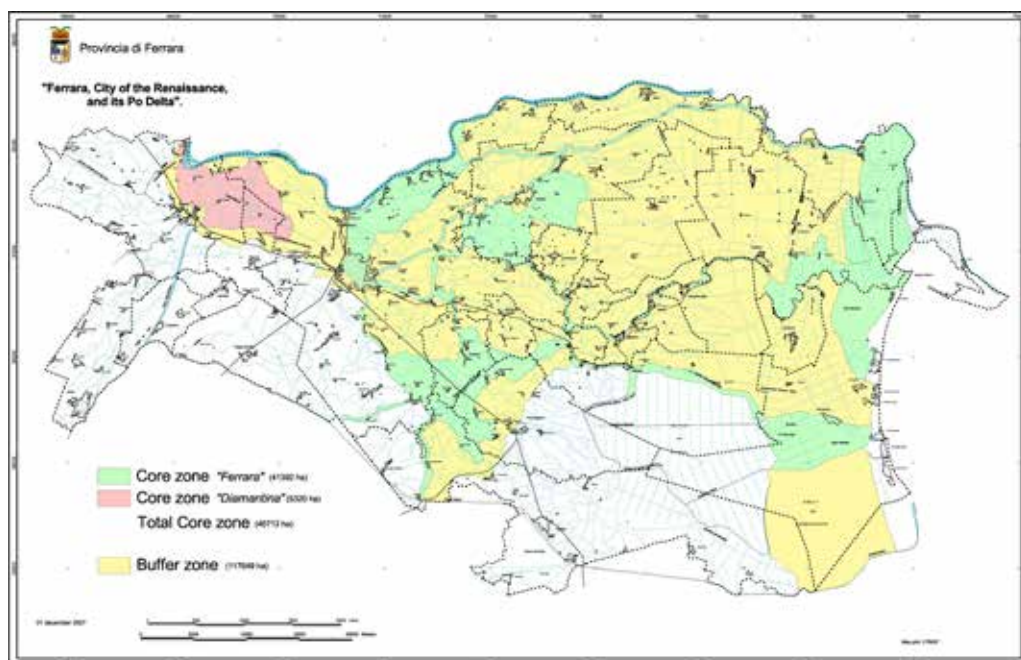
› Zaradi velikosti teritorija, ki gazajema spomenik, ter števila vključenih zainteresiranih strani, je upravljanje s spomenikom zelo kompleksno. Način, ki smo se ga posluževali doslej, je temeljil na splošni koordinaciji in je prepuščal posameznim deležnikom neposredno upravljanje s sredstvi na njihovih področjih. (Ferrara)

▪ Obstajajo različni modeli za izvajanje upravljaljskih načrtov, ki so se izkazali za dobre, nekateri od njih pa predvidevajo formiranje ločenih upravljaljskih agencij.



Arheološki park Butrint

- › Agencija je formirana zaradi izvajanja strokovnih in drugih del v okviru regionalnega načrtovanja, zaščite dediščine, ohranjanja pod zaščito UNESCO, izvajanja upravljalvskega načrta, izdelave predlogov in razvojnih načrtov ter sodelovanja v vsemi ravnemi oblasti - državno, federalno, kantonsko in mestno. (Mostar)
- Upravljalvski načrt v izvedbeni fazi je lahko pomemben **načrtovalski okvir** in relevantna osnova za **zbiranje sredstev za njegovo izvajanje**.
 - › Izdelava upravljalvskega načrta je močno vplivala na načrtovalski okvir. Danes Občina Alberobello sodeluje na številnih razpisih za financiranje, zahvaljujoč stalnemu tehničnemu posodabljanju. (Alberobello)
- Upravljalvski načrt v izvedbeni fazi je lahko tudi **pomemben okvir za vključevanje skupnosti in ostalih deležnikov** v proces izvajanja.
 - › Danes se skupnost aktivno vključuje tako v aktivnosti načrtovanja kot tudi projekte. (Alberobello)
- Med izvajanjem je lahko upravljalvski načrt pomemben dokument za **razvoj drugih vseobsegajočih strategij** v zvezi s področji svetove dediščine.
- V strategiji trajnostnega urbanega razvoja, ki jo je sprejela Občina Krf, so tri glavne strategije v neposredni sinergiji z upravljalvskim načrtom Starega mesta:



Zemljevid področja renesančnega mesta Ferrara in delte reke Pad

- › Strategija trajnostnega razvoja
- › Strategija skupnih kvalitiet
- › Strategija aktivne udeležbedržavljanov/-k.

Vse navedene strategije so instrumenti Občine v njenem pristopu za uresničevanje ciljev lokalnega razvoja, pa tudi za izvajanje upravljaljskega načrta Starega mesta. (Krf)

- Po analizi izvajanja upravljaljskega načrta je mogoče **opredeliti posebne teme, ki so pomembne za posodabljanje načrta** v naslednji fazi.

- V primeru Ravene so prepoznane naslednje **smernice za izboljšanje procesov**:

- *natančna analiza prve izdaje upravljaljskega načrta in primerjava z drugimi dokumenti, ki so bili izdelani na nacionalnem in mednarodnem nivoju, je izpostavila elemente, ki so manjkali ali niso bili dovolj razviti, in se skupaj z drugimi dokumenti, ki so jih izdelali različni deležniki, povezani s spomenikom v Raveni, izkazala za pomembno pri izdelavi druge izdaje upravljaljskega načrta;*

- *organiziranje tematskih sestankov z različnimi deležniki, povezanimi s spomenikom (Občina Ravena, Uprava za arheološko zaščito in krajino za pokrajine Ravena, Ferrara, Forlì-Cesena in Rimini, nadškofija Ravena-Cervia, Regionalna uprava za kulturno dediščino in krajino regije Emilia-Romagna), s ciljem da se na eni strani prepoznajo elementi, pomembni za aktivnost, opisano v prejšnjem odstavku, in da se*



Konferenca z udeležbo lokalne skupnosti, Alberobello

po drugi strani izvede dodatna natančna analiza, koristna pri reviziji upravljaljskega načrta, ki je predvidena v naslednjem koraku;

- *razvijanje metodologij, smernic ali pravnih instrumentov za vzpostavljanje sistema indikatorjev za spremljanje skupnega funkcioniranja UNESCO spomenika, upoštevajoč različne deležnike, s posebno pozornostjo na aktivnosti, ki jih izvaja Občina Ravena kot koordinator načrta. (Ravena)*



Staro mesto Krf, Unescovo področje svetovne dediščine, Predlogi za ažuriranje upravljaljskega načrta – Akcijski načrt 2013-2018, rezultat projekta “Doseganje trajnosti z integriranim pristopom k upravljanju svetovne dediščine”, 2014.

5.2. Pravni in institucionalni okvir

Pravni in institucionalni okvirji za upravljanje kulturne dediščine se razlikujejo od države do države in so tudi odvisni od vrste spomenikov.

Najpogostejši elementi pravnih okvirjev so:

- Nacionalni in regionalni zakoni na področju zaščite kulturne dediščine
- Dodatni zakoni z drugih področij, ki urejajo varstvo narave in okolja, prostorsko načrtovanje in gradnje itd.
- Različni predpisi na regionalni, pokrajinski in občinski ravni
- Mednarodni predpisi (na primer: UNESCO Konvencija o svetovni dediščini iz leta 1972), ki vključujejo predpise na evropski ravni (kot sta Natura 2000 in Ramsar, v primeru spomenikov, ki imajo tudi naravno vrednost)
- V nekaterih primerih obstajajo posebni zakoni za zaščito svetovne kulturne dediščine ali zakoni, s katerimi je predvideno oblikovanje posebnih institucij za upravljanje območij svetovne dediščine (kot so Regionalni zakon, ki predpostavlja oblikovanje fundacije, odgovorne za upravljanje Ogleja ali posebni Zakon o varstvu naravnega in kulturno-zgodovinskega področja Kotorja)

Urbanistično-načrtovalski okvir je pri vseh spomenikih prepoznan kot pomemben del pravnega sistema, ki

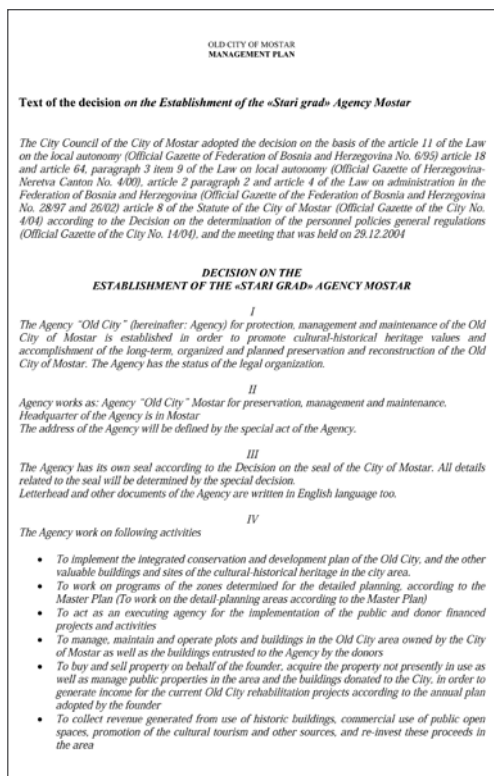
lahko vključuje različne načrtovalske instrumente, od prostorskih načrtov na regionalnem in lokalnem nivoju, krajinskih in urbanističnih načrtov itd.

Kar se tiče **institucionalnega okvirja**, je tudi ta različno opredeljen v različnih državah. Posebno je odvisen od vrste spomenika, od tega, ali gre za posamičen objekt ali kuturno krajino. Kadar je spomenik kompleksnejši, je tudi institucionalni okvir pogosto kompleksnejši (kot v primeru spomenikov Renesančno mesto Ferrara in delta reke Pad ali Naravnega in kulturno-zgodovinskega področja Kotorja).

International Legislation	
Number/references	Title/name
2007 Decision 31COM 8B.40	Nomination of natural, mixed and cultural properties to the world heritage list - of the Old Town of Corfu, Greece
National Legislation	
Number/references	Title/name
Ministerial Decision F18/46592/2305/24-7-79 (GOVERNMENT GAZETTE ISSUE 52/ B/ 21-1-80)	Classification as a "historic monument" scheduled for preservation and a site of outstanding natural beauty and interesting from an architectural or historical point of view. Responsible: The Ministry of Culture
Presidential Decree 22-04-80 /Government Gazette 274 / A / 05-05-1980	Classification of the nominated Property as a "traditional settlement". Responsible for protection: Ministry of the Environment, Spatial Planning and Public Works.
Presidential Decree 07-09-81 / Government Gazette 552 A / 02-10-81	Transfer of responsibilities regarding the construction of new buildings, additions to pre-existing ones, as well as repairs and alterations regulated by the aforementioned Presidential Decree concerning the "coefficients of building surface", in combination with Royal Decree 09-04-64 / Government Gazette 37 / 14-04-64 concerning "building terms and limitations of plots of land and on the height of buildings" from the Ministry of the Environment, Spatial Planning and Public Works to the Municipality of Corfu
Ministerial Decision 78140 / 3271 / /12-11-86 / Government Gazette 55D / 05-02-87	General Urban Planning Scheme, Regulates land use, determines the size of building plots and the building coefficient, and defines the mechanisms by which the plan will be applied. Responsible: Ministry of the Environment, Spatial Planning and Public Works
Royal Decree 09-04-64 /Government Gazette 37 D / 14-04-64	Fixes the requirements for building sites and determines the height to which buildings may legally be constructed
N. 3028/28-6-2002 (FEK 153/A/28-6-2002), NW 040658 / CG 88 A / 100658	On the protection of the Antiquities and in general of the Cultural Heritage
Regional and local legislation	
Number/references	Title/name
Presidential Decree 07-09-81/	The Municipality of Corfu under these decrees ensures the

Različne ravni zakonodaje za staro mesto Krf, Predlogi za ažuriranje upravljalvskega načrta – Akcijski načrt 2013-2018.

Najpogostejši je primer, ko institucionalni sistem za varstvo in upravljanje svetovne dediščine zajema vse ravni: nacionalno, regionalno, pokrajinsko in občinsko. Sodelovanje organizacij, ki delujejo na različnih ravneh, je zelo pomembno. Zelo pogosto se oblikujejo posebne institucije za upravljanje svetovne dediščine (sveti, agencije ali fundacije). Več podatkov o različnih modelih institucionalnih in upravljaljskih sistemov je v naslednjem poglavju.



Odluk o ustanovitvi Agencije Stari grad Mostar, Upravljaljski načrt za Staro mesto Mostar, 2005.

5.3. Vrsta sistemov upravljanja in ključni deležniki, odgovornosti, koordinacija med akterji

Sistemi upravljanja se razlikujejo odvisno od pravnega in institucionalnega okvirja v določeni državi. Odvisni so tudi od vrste in velikosti spomenikov, različnih lokalnih kontekstov in ključnih akterjev.

Pri spomenikih, vključenih v projekt EX.PO AUS, se prepozna **več različnih modelov sistemov upravljanja**:

- V primeru, ko je vir svetovne dediščine **posamičen spomenik v zasebni lasti, je ključni deležnik lastnik**, medtem ko se ostali akterji vključujejo v povezavi s specifičnimi področji delovanja. Tak je primer s Škofovskim kompleksom Evfrazijeve bazilike v zgodovinskem jedru Poreča, ki je v lasti Cerkev, vendar sta mesto Poreč in Sekretariat za zaščito kulturne dediščine prav tako vključena v njegovo varovanje in vzdrževanje.

- V primeru, kadar je vir svetovne dediščine mestno področje ali del **mestnega področja** (kot sta Alberobello in Krf), je za **upravljanje najpogosteje odgovorna občina**. Občina v tem primeru **koordinira** ostale zainteresirane strani. V teh primerih se lahko oblikuje jo upravne skupine in operativni tehnični komiteji. (Krf)

- V primerih, ko je vir svetovne dediščine **kompleksen spomenik**,

kulturna krajina ali arheološki park, se pogosto oblikuje **koordinacijsko telo**, sestavljeno iz predstavnikov/-ic ključnih deležnikov, tako javnih institucij kot tudi ostalih. Takšni so primeri:

- › Upravljaljskega komiteja spomenika (Ferrara)
- › Koordinacijskega komiteja (Ravena)
- › Upravljaljskega sveta (Kotor)
- › Upravljaljske enote (Split)

- V določenih primerih se lahko s strani države oblikujejo tudi posebne javne ustanove. Takšni primeri so:

- › Agencija za staro mesto Mostar
- › Urad za administracijo in koordinacijo Butrinta

Javne ustanove imajo lahko tudi odbor (Butrint).

- Obstajajo lahko tudi različne oblike **javno-zasebnih partnerstev**, kot je primer s Fundacijo za Oglej.

Zanimivi so tudi modeli, ki na različne načine povezujejo različne akterje, kot npr. Partnerska skupščina, ki zagotavlja sodelovanje deležnikov pri določanju strateških usmeritev (Krf) ali horizontalne nacionalne ali nadnacionalne mreže, katere cilj je krepitev odnosov sodelovanja, izmenjava informacij in dobrih praks, načrtovanje in izvajanje specifičnih aktivnosti na osnovi skupnih interesov.

Ključni deležniki pri posamičnih spomenikih, so zelo različni in so predvsem odvisni od vrste spomenika ter zakonskega in institucionalnega sistema. Pri večjih in kompleksnejših spomenikih, kot so kulturne krajine ali mestna področja, je število vključenih deležnikov veliko večje in raznovrstnejše.

- **Vlade in lokalne oblasti** so med ključnimi deležniki pri skoraj vseh spomenikih.
- Drugi ključni deležniki pri vseh spomenikih so **institucije, zadolžene za varovanje kulturne dediščine**, kot tudi **druge institucije na različnih področjih, na vseh ravneh**, nacionalni, regionalni in lokalni (vse od ministrstev za kulturo, zavodov za varstvo dediščine, muzejev itd.).

- Pri spomenikih, v katerih se stanuje, kot so mestna področja, so **stanovalci/-ke, lastniki/-ce virov in lokalna skupnost** izjemno pomembni deležniki (kot v primerih Krfa, Splita, Dubrovnika, Alberobella, Kotorja).
- Ko gre za versko dediščino, so deležniki **verske organizacije** (kot v primeru Škofovskega kompleksa Evfrazijeve bazilike v zgodovinskem jedru Poreča)
- Glede na to, da se večina spomenikov zelo aktivno uporablja pri različnih kulturnih segmentih, so tu tudi **kulturni deležniki in izvajalci**.
- Ob upoštevanju vloge, ki jo ima lahko svetovna dediščina pri izobraževanju in raziskovanju, so pomembni deležniki tudi iz **obraževalne ustanove**, kot so šole in univerze.



Split

- **Nevladne organizacije in predstavniki/-ce civilnega sektorja** so tudi zelo pomembni deležniki pri vseh vrstah spomenikov.
- Predstavniki/-ce **gospodarstva, storitvenih podjetij in podjetij za gradnjo infrastrukture**, so lahko tudi pomembni deležniki i ter sokot takšni tudi že prepoznani pri nekaterih spomenikih (Alberobello).
- Enaod prevladujočih vsebin pri skoraj vseh spomenikih svetovne dediščine je turizem, tako da so **turisti in obiskovalci** prepoznani kot deležniki , a je to vlogo potrebno dodatno opredeliti in najti način za njihovo vključevanje.



Piran



Oglej



Dubrovnik



Alberobello

5.4. Odnos upravljanja do ohranjanja, obnove in vzdrževanja

Na splošno so vprašanja ohranjanja, obnove in vzdrževanja dediščine, vključno z območji svetovne dediščine, urejena v vseh državah v okviru nacionalne zakonodaje, ki se nanaša na varstvo kulturne dediščine, ter so v prvi vrsti odgovornost državnih institucij. Zaradi njihovega specifičnega statusa imajo lahko območja svetovne dediščine tudi specifično obravnavo, ko gre za njihovo ohranjanje in obnovo, kar je lahko opredeljeno s posebnimi zakoni ali drugimi mehanizmi (kot je posebni Zakon o varstvu naravnega in kulturno-zgodovinskega področja Kotor).

Če imajo območja svetovne dediščine upravljavske načrte, se ohranjanje in vzdrževanje pogosto pojavlja kot eno prvih **ključnih področij v okviru načrta**. Skozi upravljavske načrte se najpogosteje pregleduje stanje v zvezi z ohranjanjem, obnovo in vzdrževanjem, podaja smernice za njihovo izboljševanje in opredeljuje možne dejavnosti.

V tem primeru mora biti vse, kar je predstavljeno skozi upravljavski načrt, v skladu z zakonskim in institucionalnim okvirjem, vendar lahko to dodatno izpostavljanje ohranjanja, obnove in vzdrževanja prispeva k uresničevanju določenih procesov.

Vzdrževanje praviloma ni posebej izpostavljeno, vprašanje pa je, ali zato, ker se v tem kontekstu ne smatra za ključno ali ker ni obravnavano.

Eden od kazalnikov ustrezne obravnave in razmerja med varstvom in upravljanjem kulturne dediščine, vključno s svetovno dediščino, je stopnja splošne prepoznavnosti **upravljanja kulturnih dobrin v okviru sistema varstva**. V Sloveniji in Črni Gori Zakoni o varstvu kulturne dediščine (leta 2008 v Sloveniji in leta 2011 v Črni Gori) prepoznavajo upravljavski načrt kot enega od instrumentov za celotno varstvo kulturne dediščine. V teh zakonih je zajeta tudi svetovna dediščina.



Patriarhova bazilika v Ogleju



Arheološki park Butrint

5.5. Odnos upravljanja do urbanističnega in prostorskega načrtovanja

Urbanistično in prostorsko načrtovanje je pri številnih spomenikih prepoznano kot pomemben segment pravnega in institucionalnega okvirja.

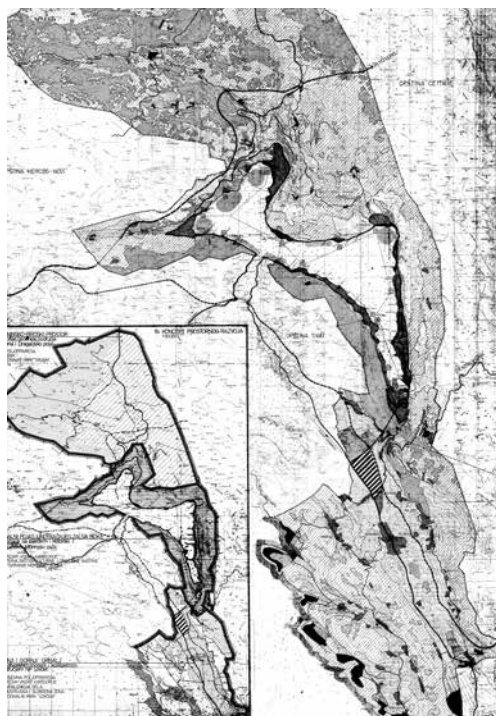
Celostni pristop do urbanističnega/prostorskega načrtovanja, varovanjain upravljanja dediščine nasploh, še posebej pa svetovne dediščine, je izjemno pomemben, še zlasti dandanes, ko je jasno, da pogosto obstajajo grožnje za ohranjanje vrednosti spomenikov zaradi šibke povezave med načrtovanjem in upravljanjem. To je zlasti pomembno za večja območja, mestna področja in kulturne krajine ali spomenike, ki imajo tako naravne kot kulturne vrednosti, kjer je zveza med urbanističnim/prostorskim načrtovanjem in varovanjemveliko kompleksnejša.

Urbanistično in prostorsko načrtovanje v vseh državah ureja pravni okvir na tem področju, medtem ko je povezava med načrtovanjem in varstvom/upravljanjem dediščine urejena z zakoni s področja načrtovanja ali zakoni s področja kulturne dediščine. To razmerje je v različnih državah drugačno. Nujno bi morala obstajati posebna obravnava svetovne dediščine v okviru teh sistemov, vendar pa to še vedno ni v veljavi v vseh državah.

Izdelava upravljavskega načrta je lahko pomembna za to področje. Urbanistično in prostorsko načrtovanje je skoraj vedno obravnavano kot ena od tematik v okviru upravljavskih načrtov.

To področje je najpogosteje analizirano, ob čemer se opredeljujejo smernice za njegove izboljšave. Vprašanje je le, kako obvezujoča so priporočila. Obstajajo primeri (kot v Črni Gori), kjer zakoni zahtevajo, da morajo biti vsi urbanistični/prostorski načrti usklajeni s študijo varovanjain upravljavskim načrtom.

Na tem področju je ključno sodelovanje med institucijami, ki se ukvarjajo z zaščito kulturne dediščine, in institucijami s področja načrtovanja. To sodelovanje je mogoče spodbujati skozi proces izdelave upravljavskega načrta, ali opredeliti kot segment upravljavskega sistema (oblikovanje koordinacijskih teles ipd.).



Prostorski načrt Občine Kotor iz leta 1987 z označenimi območji svetovne dediščine

5.6. Odnos upravljanja do razvoja (politik, strategij, itd.)

Spomeniki svetovne dediščine so zelo pomembni za razvoj določenega območja, in lahko ob ustreznem varstvu in upravljanju pomembno prispevajo k trajnostnemu razvoju območja. Ta njihova vloga in pomen bi se morala prepoznati v vseh strateških dokumentih na vseh ravneh, od nacionalne do lokalne. Pri spomenikih, ki so bili analizirani, pa situacija ni vedno takšna, zato bi se morala vloga svetovne dediščine pri trajnostnem razvoju izboljšati.

Poleg tega je pomembno tudi, do kakšne mere so teme, povezane s trajnostnim razvojem, prepoznavne v okviru upravljaljskega načrta in koliko so dejansko del sistema upravljanja. Spomeniki, ki imajo upravljaljski načrt, to vprašanje najpogosteje obravnavajo skozi različne teme: uporaba spomenikov, turizem, gospodarska vrednost, branding, ...

Turizem je prepoznan kot ena ključnih tem za razvoj območja. Turizem je vsekakor priložnost, vendar je lahko istočasno tudi grožnja, tako da je zelo pomembno vzeti v obzir kapacitete območja.

Spomeniki, vključeni v to raziskavo, imajo pomembno vlogo v gospodarskem in še posebej turističnem razvoju regij, v katerih se nahajajo.

Upravljaljski načrt mora vsebovati dolgoročne ukrepe za trajnostni razvoj, lahko pa predvideva tudi konkretne ukrepe, ki lahko temu razvoju doprinesejo.

Pomembno je, da so teme, obravnavane skozi upravljaljski načrt, usklajene z vsemi ostalimi političnimi dokumenti in strategijami, vključno s tistimi na lokalni in nacionalni, kot tudi na evropski in mednarodni ravni (npr. Agenda 21 za kulturo ali Prihodnost, kot si jo želimo Združenih narodov).



Neizogibnost usklajevanja strategij varovanja področja svetovne dediščine in razvoja turizma

5.7. Financiranje in skladi

Za delujoč sistem upravljanja je nujno imeti vse potrebne elemente, tako da so, ob pravnem in institucionalnem okvirju, pomembna tudi sredstva, med njimi zlasti finančna.

Financiranje varovanja in upravljanja spomenikov, ki so vključeni v projekt EX.PO AUS se praviloma zagotavlja iz naslednjih virov:

- Vlade, ministrstev
- Lokalnih oblasti (občina)
- Nepovratnih sredstev in donacij, od Evropske unije in drugih institucij
- Zasebnih donacij
- Vstopnic pri območjih, ki imajo tak sistem

Financiranje je obravnavano tudi kot eno od vprašanj v okviru upravljavskih načrtov, toda očitno je, da največkrat ni v večji meri razdelano.

Znano je, da sta lahko proces izdelave upravljavskega načrta ali sam načrt izjemno koristna pri postopku zbiranja sredstev med njegovim izvajanjem (kot v primeru Alberobella, ki sodeluje v številnih razpisih za financiranje, med drugim tudi zahvaljujoč nenehnim tehničnim posodobitvam, zagotovljenim skozi upravljavski načrt.



Promocijske dejavnosti za področje svetovne dediščine, realizirane skozi EU projekte, publikacija o Evfrazijevi baziliki v Poreču, objavljena v okviru projekta EX.PO AUS



Različni modeli financiranja, primer Mostarja

5.8. Spremljanje učinkovitosti

Izhajajoč iz obstoječih modelov za oceno učinkovitosti upravljanja, je odločeno, da se kot osnova za postopek ocenjevanja pilotnega področja v okviru projekta EX.PO AUS uporabi metodologija, razvita v dokumentu "Enhancing our Heritage Toolkit - Assessing management effectiveness of natural World Heritage sites" / Priročnik za izboljšanje naše dediščine - Vrednotenje učinkovitosti upravljanja svetovne dediščine/. V okviru projekta sta testirani dve orodji iz »Priročnika za izboljšanje naše dediščine« (orodje 5 – ocena načrtovanja upravljanja in orodje 8 – ocena procesov upravljanja), na osnovi katerih je pripravljen vprašalnik, ki je bil zatem tudi distribuiran partnerjem in analiziran. Med izvajanjem projekta, med letoma 2014 in 2015, je zaključen drugi cikel Unescovega periodičnega poročila za Evropo in Severno Ameriko /Cycle II of UNESCO Periodic Reporting for Europe and North America/, ki vsebuje poročila za območja svetovne dediščine, vključena v projekt EX.PO AUS. Da bi dobili celotno sliko, so bili analizirani tudi podatki o spremljanju iz Unescovega periodičnega poročila. Celovita analiza je predstavljena v poročilu "Vrednotenje in spremljanje učinkovitosti upravljanja Unescovih območij svetovne dediščine na Jadranu", ki ga je mogoče najti na spletni strani projekta EX.PO AUS www.expoaus.org.

Po analizi podatkov iz Unescovega periodičnega poročila in dveh orodij iz Priročnika za izboljšanje naše dediščine lahko zaključimo sledeče:

▪ Vprašalniki iz Unescovega periodičnega poročila so pokazali sledeče:

- › Potrebne so izboljšave programov spremljanja (monitoringa) območij. Izboljšave so usmerjene k upravljavskim potrebam in/ali izboljšanju razumevanja izjemne univerzalne vrednosti, glede na to, da se pri večini spomenikov spremljanje izvaja v majhni meri, oziroma se ne načrtuje ali usmerja k upravljavskim potrebam in/ali izboljševanju razumevanja izjemne univerzalne vrednosti
- › Očitno obstaja potreba, da se nameni več pozornosti ključnim kazalnikom za merjenje stanja ohranjenosti in spremljanja vzdrževanja izjemne univerzalne vrednosti. Pri nekaterih spomenikih je potrebna opredelitev teh kazalnikov ter njihova uvedba v sistem upravljanja, medtem ko je pri spomenikih, ki kazalnike imajo, potrebno izboljšanje spremljanja stanja kazalnikov
- › Kar se tiče vključevanja različnih deležnikov v proces spremljanja, je očitno da so tu nujne izboljšave. Čeprav je stopnja vključevanja menedžerjev/koordinatorjev svetovne dediščine, osebja in lokalnih/občinskih oblasti največja, ga je vseeno treba dodatno izboljšati, kot tudi vključevanje

ostalnih deležnikov, ki trenutno niso dovolj vključeni: lokalne skupnosti, preiskovalci, nevladne organizacije, industrija, lokalno avtohtono prebivalstvo.

- Z analizo instrumentov iz Priročnika za izboljšanje naše dediščine, se lahko zaključijo sledeče:

› Upravljavski načrti se uporabljajo kot osnovni načrtovalski dokumenti in so v večini primerov dobro izdelani, z dobro opredeljenimi vprašanji in postopki, ter zagotavljajo ustrezen in odgovarjajoč strateški okvir za upravljanje območij svetovne dediščine. Medtem glavno težavo v večini primerov predstavlja izvajanje načrtov. Potrebno je izboljšanje izvajanja, spremljanja in procesov revizije načrtov.



Diagram, ki prikazuje odnos orodij iz dokumenta *Enhancing our Heritage Toolkit* z izhodišči za učinkovito upravljanje in ugotovitvami Svetovne komisije za zavarovana območja /the WCPA Management Effectiveness Framework/; Hockings, M., James, R., Stolton, S., Dudley, N., Mathur, V., Makombo, J., Courrau, J. and Parrish, J. (2008). *Enhancing our Heritage Toolkit. Assessing management effectiveness of Natural World Heritage sites*. Paris, UNESCO World Heritage Centre. (World Heritage Papers 23.), p. 23.

- › Enega največjih izzivov za delovanje sistemov upravljanja predstavlja obstoj in delovanje jasno definirane upravljalvske strukture in mehanizmov upravljanja. V številnih primerih so prepoznana in definirana upravljalvska telesa, ki pa ne delujejo.
- › Naslednji očiten izziv je sodelovanje med različnimi deležniki, vključevanje vseh deležnikov, vključevanje lokalne skupnosti in večje vključevanje vseh deležnikov v sprejemanje odločitev v zvezi z upravljanjem.
- › Potrebno je izboljšanje spremljanja in mehanizmov financiranja
- › Potrebno je izboljšanje turizma in upravljanja z obiskom
- › Izzivi so še posebej prisotni pri kompleksnejših spomenikih, ki zajemajo večje območje in vsebujejo elemente naravne in kulturne dediščine ali elemente kulturne krajine, ki se v glavnem nanašajo na celostno obravnavo prostorov in vseh elementov. Pri kompleksnejših spomenikih so tudi sistemi upravljanja v teritorialnem in administrativnem smislu kompleksnejši.
- › V nekaterih primerih sistem upravljanja, vzpostavljenem za varovano območje, sezaščitene okolice (buffer zone) ne obravnava v zadostni meri in so tu potrebne izboljšave.

Vprašalnik UNESCO periodičnega poročila in dve orodji iz Priročnika za izboljšanje naše dediščine so izjemno koristni pri ocenjevanju učinkovitosti upravljanja. Analize, izvedene tekom projekta EX.PO AUS, dajejo jasno sliko o stanju učinkovitosti upravljanja in identificirajo področja, kjer so potrebne izboljšave.

Čeprav sta v okviru projekta preizkušeni samo dve orodji iz Priročnika za izboljšanje naše dediščine, sta se obe izkazali za zelo koristni. Vendar pa sta zelo obsežni in je potrebno precej časa za njihovo izvedbo.

Postopek vrednotenja in spremljanja učinkovitosti upravljanja je zelo važen člen v sistemu upravljanja svetovne dediščine, in ga je potrebno v prvi vrsti uporabljati kot pomoč upravljavcem, da delajo čim učinkoviteje in da zagotovijo vstopne podatke za izboljšanje celotnega sistema upravljanja. Da bi ta proces postal sestavni del sistemov upravljanja, priporočamo, da se uporabljajo že uveljavljeni okvirji za poročanje, ki jih uporabljajo države pristopnice h Komiteju za svetovno dediščino. Vprašanja v zvezi z učinkovitostjo upravljanja bi morali podrobneje opisati v poročilih o stanju ohranjenosti ali periodičnih poročilih, saj se jih bo le tako lahko redno spremljalo.

6 *Literatura*

- EX.PO AUS projekt, 2013. EX.PO AUS Extension of Potentiality of Adriatic UNESCO Sites
- Feilden, B.M., Iokilehto, I. (1993). Management Guidelines for World Heritage Sites. Rome
- Hockings, M., James, R., Stolton, S., Dudley, N., Mathur, V., Makombo, J., Courrau, J. and Parrish, J. (2008). Enhancing our Heritage Toolkit. Assessing management effectiveness of Natural World Heritage sites. Paris, UNESCO World Heritage Centre. (World Heritage Papers 23.) <http://whc.unesco.org/en/series/23/>
- Hockings, M., Stolton, S., Leverington, F., Dudley, N. and Courrau, J. (2006). Evaluating Effectiveness: A framework for assessing management effectiveness of protected areas. 2nd edition, IUCN World Commission on Protected Areas, Best Practice Protected Area Guidelines Series No. 14 IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK, <https://portals.iucn.org/library/efiles/documents/PAG-014.pdf>
- ICOMOS. 2011. The Paris Declaration On heritage as a driver of development
- UNESCO. 1972. Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. (World Heritage Convention). <http://whc.unesco.org/en/conventiontext> (English web page)
- UNESCO, ICCROM, ICOMOS and IUCN. 2013. Managing Cultural World Heritage. Paris. UNESCO World Heritage Centre. (World Heritage Resource Manual.) <http://whc.unesco.org/uploads/activities/documents/activity-703-1.pdf> (English web page)
- UNESCO World Heritage Centre. 2015. Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention. (WHC.15/01 8 July 2015 <http://whc.unesco.org/en/guidelines/>) (English web page)
- UNESCO World Heritage Centre. 2008. World Heritage Information Kit.

Internet

- ExPo AUS official site: <http://expoaus.org/project-5>
- WHC UNESCO official site: <http://whc.unesco.org/en/list/>

7 *Summary: About the “Management planning of UNESCO World Heritage Sites – Guidelines for the development, implementation and monitoring of management plans – with the examples of Adriatic WHSs”*

The “Management planning of UNESCO World Heritage Sites – Guidelines for the development, implementation and monitoring of management plans – with the examples of Adriatic WHSs” has been produced within the project EX.PO AUS (EXtension of Potentiality of Adriatic UNESCO Sites), a cross-border project co-financed by the EU within the IPA Adriatic CBC Programme 2007–2013.

The general objective of the EX.PO AUS project is to set up a network between the UNESCO World Heritage Sites of the Adriatic Sea area (including sites on the Tentative List or those planning to apply for inclusion on this list), which will be able to develop in a cross-border context, and diffuse high-quality technical and managerial competences by means of the various public and private actors involved, with the aim of pursuing a joint long-term strategy for the sustainable development of the sites based on high levels of managerial, technological and energy-related innovation. One of the **specific objectives** of the EX.PO AUS project is **cross-border development of the concept and tools for sustainable management of UNESCO World Heritage Sites**.

These guidelines are part of a set of specific processes and activities related to the management planning process of World Heritage Sites initiated in the framework of *Working Package 3 – Cross-border Sustainable Management of the Adriatic UNESCO Sites*, coordinated by the Centre for Conservation and Archaeology of Montenegro. The activities implemented within this Working Package include: assessing the condition of management plans and general management issues for the World Heritage Sites involved in the project; assessing the effectiveness of management through the drawing up and actual testing of a checklist and indicators; developing a joint cross-border approach to sustainable development of the UNESCO World Heritage Sites in the Adriatic area; and organizing a series of nine seminars/workshops on the preparation and implementation of management plans. These activities are explained in more detail in Chapter 1.2 – Activities related to management planning within the EX.PO AUS project. The present guidelines result from the stated project activities.

The aim of the guidelines is to contribute to enhancing the process of management of the World Heritage Sites on the Adriatic, as well as of the sites aspiring to this status, especially through a framework for developing, implementing and monitoring management plans.

The guidelines are based on the **results of the EX.PO AUS project**, relying on **international guidelines for the management of World Heritage Sites**. It is very important to note that during the realization of the project, a new *World Heritage Resource Manual – Managing Cultural World Heritage*⁴² was published in 2013 by the UNESCO World Heritage Centre, ICCROM, ICOMOS and IUCN. In addition to extensive literature on this subject, the material from the Manual was essential in the creation of these guidelines.

The guidelines are **intended** for all stakeholders involved in the process of World Heritage Site management. It is especially important that the guidelines have been prepared in the **languages of all seven countries** participating in the EX.PO AUS project: Albanian, Bosnian, Croatian, Greek, Italian, Montenegrin and Slovenian, as well as English. In this way, the most advanced knowledge and guidelines on management plans will be made available to a larger number of stakeholders in the Adriatic countries.

42 UNESCO, ICCROM, ICOMOS and IUCN. 2013. *Managing Cultural World Heritage*. Paris. UNESCO World Heritage Centre. (World Heritage Resource Manual.)

The guidelines contain the following **chapters**:

The first chapter contains a general introduction to the EX.PO AUS project, the World Heritage Sites on the Adriatic that are included in the project and the activities implemented within the project related to management planning.

Chapters 2 and 3 present the basic concepts of World Heritage Site management. This section summarizes the basic starting points and framework for a management system of World Heritage Sites. It is based on international documents adopted in this field, especially the documents of UNESCO, including the new *World Heritage Resource Manual – Managing Cultural World Heritage*.

Chapter 4 contains the complete text of Appendix A of the *World Heritage Resource Manual – Managing Cultural World Heritage: A framework for developing, implementing and monitoring a management plan*. We thought it would be very useful to present this material in full.

Chapter 5 states the lessons learnt from the management planning of the World Heritage Sites on the Adriatic included in the EX.PO AUS project, resulting from the EX.PO AUS project's activities.

Although the guidelines, as well as the EX.PO AUS project in general, primarily focus on World Heritage Sites or sites aspiring to this status, they can be useful as a model for managing other cultural heritage areas, as well as a framework for developing, implementing and monitoring management plans.

Izdajatelj:

Center za konzervatorstvo in arheologijo Črne Gore

Koordinatorica projektne dejavnosti:

Jasminka Grgurević

Izdajatelj:

Lidija Ljesar

Besedilo:

Besedilo je nastalo na osnovi gradiva, nastalega v okviru projekta EX.PO AUS, tj. Delovnega sklopa 3 - Čezmejno trajnostno upravljanje UNESCO območij svetovne dediščine na Jadranu, ki ga je koordiniral Center za konzervatorstvo in arheologijo Črne Gore.

Del besedila, Okvir za izdelavo, izvajanje in spremljanje upravljalvskega načrta, je prevzet iz Priročnika za svetovno dediščino – Upravljanje svetovne kulturne dediščine/ World Heritage Resource Manual - Managing Cultural World Heritage, ki so ga leta 2013 objavili UNESCO, ICCROM, ICOMOS in IUCN.

Urednica:

Aleksandra Kapetanović, Expeditio

Fotografije:

Iz publikacije EX.PO AUS Širjenje potencialov UNESCO območij na Jadranu, ki je bila objavljena leta 2013 v okviru projekta EX.PO AUS; EXPEDITIO

Prevod:

Prevajalska agencija "Porta Aperta d.o.o.", Podgorica, Črna Gora

Oblikovanje, priprava za tisk in tisk:

Biro Konto, Igalo, Črna Gora

Naklada: 100 izvodov

Kraj in leto izdaje: Kotor, 2016

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-9940-38-004-5
COBISS.CG-ID 29542928

ISBN 978-9940-38-004-5





To aktivnost, izvedeno v okvirju projekta EX.PO AUS (EXtension of POtentiality of Adriatic UNESCO Sites – Širjenje potencialov UNESCO območij na Jadranu), je realiziral Center za konservatorstvo in arheologijo Črne Gore v sodelovanju s partnerji:

Mesto Dubrovnik, Hrvaška, vodilni partner

Mesto Split, Hrvaška

Istrska županija, Hrvaška

Pokrajina Ferrara, Italija

Občina Ravena – Mestni muzej, Italija

Občina Alberobello, Italija

Fundacija Oglej, Italija

Univerza na Primorskem – Znanstveno-raziskovalno središče, Koper,
Slovenija

Komisija za ohranjanje nacionalnih spomenikov, Bosna in Hercegovina

Administrativna in koordinacijska pisarna Butrint, Albanija

Občina Krf, Grčija



The project is co-funded by the European Union, Instrument for Pre-Accession Assistance



City of Dubrovnik



Region of Istria



City of Split



Province of Ferrara



Municipality of Ravenna - Art Museum of the City



Municipality of Alberobello



FONDAZIONE AQUILEIA

Aquileia Foundation



University of Primorska, Science and Research Centre



CENTAR ZA KONSERVACIJU I ARHEOLOGIJU CRNE GORE

Center for Conservation and Archaeology of Montenegro



Commission to Preserve National Monuments



Office of Administration and Coordination of Butrint



Municipality of Corfu